TUHED

TURKISH HISTORY EDUCATION JOURNAL

www. tuhed.org

ISSN: 2147-4516

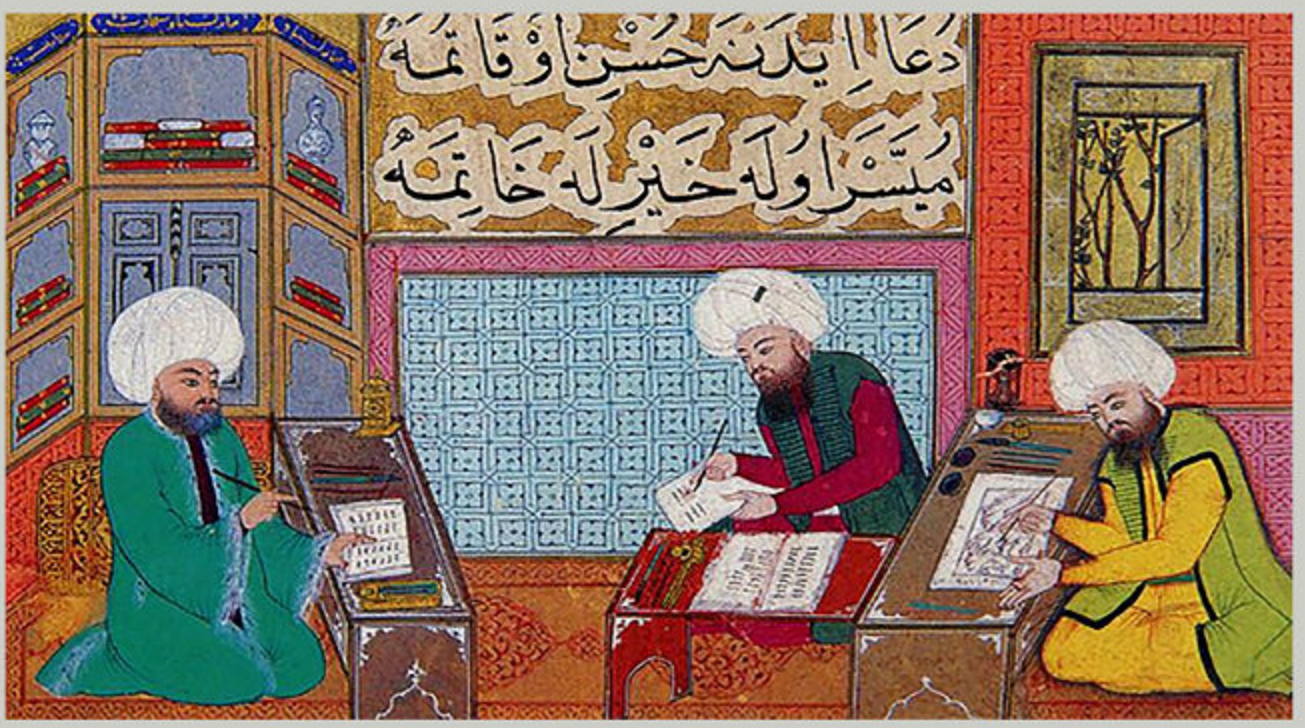

Taşköprülüzade ve Talebeleri

Spring 2018, 7 (1)

TUHED

Turkish History Education Journal

Sahibi ve Baş Editörü

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK

İstanbul Üniversitesi

Editör

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim TURAN

İstanbul Üniversitesi

Yazı İşleri Sorumlusu

Ahmet ŞİMŞEK

Yayın Kurulu

Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU - Karadeniz Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Yücel KABAPINAR – Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Bahri ATA - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Peter BURKE - Emeritus

Prof. Dr. Penelophe HARNET – University of the West of England

Associate Prof. Dr. Alan HODKINSON – Liverpool Hope University

Doç. Dr. Selahattin KAYMAKCI – Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Elnur AGAYEV- European University of Lefke

Dr. Dean SMART - University of the West of England

Dr. Öğretim Üyesi Fatih DURGUN – Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Güneş IŞIKSEL – Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Zahit ATÇIL – Medeniyet Üniversitesi

Sibel YALI – İstanbul Üniversitesi

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır.

ISSN: 2147-4516

Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Bahri ATA (3), Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın GÜVEN, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent AKBABA, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan YEŞİLTAŞ, Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih DEMİREL, Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz MEŞECİ GIORGETTI, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan KAYA (2), Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Selim KARAHASANOĞLU, Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed SARI, Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Akif PAMUK (2), Marmara Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Ersin TOPÇU, Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Gökhan KAĞNICI, Uşak Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Harun ER, Bartın Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Hasan IŞIK (2), Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Namık ÇENCEN, Gazi Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Ümmügülsüm CANDEĞER, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Tercan YILDIRIM, Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Talha ÇİÇEK, Medeniyet Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Togay Seçkin BİRBUDAK, Gazi Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Selim TEZCAN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Ümüt AKAGÜNDÜZ, Ankara Üniversitesi
İngilizce Kontrol: Sibel YALI- İstanbul Üniversitesi

İndeksler:



© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Cilt: 7 - Sayı: 1

307 | 469



İçindekiler

Araştırma ve İnceleme Makaleleri

TARİH BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN AİLE TARİHİ ÖĞRETİMİ ÖNEMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİNİN İÇERİK ANALİZİ (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/340277) / Sayfalar: 1-16
Özgür AKTAŞ, Mehmet ŞAHİNGÖZ, Serdar ERKAN 1201-Aktaş,Şahingöz&Erkan (/download/article-file/464385)

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MİLLET KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/321811) / Sayfalar: 17-42
Muzaffer ÇATAK, Çağlar YILDIZ 1202-Çatak&Yıldız (/download/article-file/464387)

TARİH VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ATATÜRK İLKELERİNE İLİŞKİN BİLİŞSEL YAPILARININ KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ ARACILIĞI İLE BELİRLENMESİ (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/342546) / Sayfalar: 43-68 1203-Er-Tuna (/download/article-file/464384)
Yasemin ER TUNA

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ, EK KAYNAK ve MATERYAL OLARAK TARİHİ ROMAN KULLANMA YETERLİKLERİNİN DERS PLANLARI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/377263) / Sayfalar: 69-91
İhsan ÜNLÜ, Alper KAŞKAYA 1204-Ünlü&Kaşkaya (/download/article-file/464383)

EĞİTİMDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNE TARİHTEN BİR ÖRNEK: ANTİK YUNAN (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/390485) / Sayfalar: 92-112
Evren ŞAR İŞBİLEN, Derya ÇIĞIR DİKYOL 1205-İşbilen&Dikyol (/download/article-file/464382)

SANAL MÜZELERİN TARİH DERSLERİNDE KULLANIMININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/397476) / Sayfalar: 113-153
Ramazan KAYA, Osman OKUMUŞ 1206-Kaya&Okumuş (/download/article-file/464380)

EN GÜVENİLİR KAYNAK HANGİSİ? OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİNDE OSMANLI, FARS VE AVRUPA KAYNAKLARININ MUKAYESESİ (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/412450) / Sayfalar: 154-167
Zahit ATÇIL 1207-Atçıl (/download/article-file/464377)

GEÇ ORTAÇAĞ AVRUPA TARİHÇİLİĞİNDE GERİLEME PARADİGMASI: SOSYO-EKONOMİK ve SİYASAL TARİHÇİLİK AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRME (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/407437) / Sayfalar: 168-185 1208-Durgun (/download/article-file/476187)
Fatih DURGUN

Kritik Temelli Çalışmalar

Yayın Kritiği: GEÇMİŞİ SUSTURMAK; TARİHİN ÜRETİLMESİ VE İKTİDAR (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/407355) / Sayfalar: 186-200 1209-Turan (/download/article-file/476200)
Refik TURAN

Yayın Kritiği: YAŞAYAN TÜRK TARİHÇİLERİ (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/425994) / Sayfalar: 201-215 1210-Akbas (/download/article-file/476208)
Emel AKBAŞ

Çeviri Makale

Çeviri: TARİH PROGRAMLARI HAKKINDA (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/425998) / Sayfalar: 216-226 1211-Yakar (/download/article-file/476218)
Selen YAKAR

Çeviri: TÜRKLERDEN TERCÜME ETMEK (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/426004) / Sayfalar: 227-239 1212-Yalı (/download/article-file/476229)
Sibel YALI

Çeviri: TARİHSEL DÜŞÜNME KRİTERLERİ: KANADA ÖLÇME-DEĞERLENDİRME SİSTEMİ İÇİN BİR ÇERÇEVE (http://dergipark.gov.tr/tuhed/issue/36775/426007) / Sayfalar: 240-250
Sibel YALI 1213-Yalı (/download/article-file/476232)

Sayı Dosyaları

Editörden (http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/12171)

Künye (http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/12170)

Kapak (http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/12169)

TUHED
Turkish History Education Journal
Spring 2018, 7(1), ss. 113-153
www.tuhed.org

SANAL MÜZELERİN TARİH DERSLERİNDE KULLANIMININ ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ramazan KAYA*

Osman OKUMUŞ**

Öz: Bu araştırmanın amacı; öğrenci görüşlerinden hareketle, sanal müzelerin tarih dersinde kullanımını değerlendirmektir. Araştırma nitel araştırma yöntemiyle ve durum çalışması modeliyle yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu; Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesindeki Anadolu Öğretmen Lisesi 10. sınıfında öğrenimlerini sürdüren toplam 27 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu, kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yoluyla belirlenmiştir. Öğrencilerin sanal müze uygulamasını değerlendirmeleri için Topkapı Sarayı konusu sanal müze kullanılarak işlenmiştir. Veriler, uygulama öncesi ve uygulama sonrasında uygulanan sanal müze inceleme formu ile toplanmış ve içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular; araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun daha önce sanal müze deneyimi yaşamadıklarını, sanal müzeyi internet üzerinden yapılan müze gezisi şeklinde nitelendirdiklerini, yapılacak sanal müze uygulamasından bilgi edinmeyi ve yarar görmeyi beklediklerini ortaya koymuştur. Sanal müze uygulaması sonrasında; öğrenciler, sanal müzenin görsel yönüne vurgu yaparak uygulamayı hem faydalı hem de ilgi çekici bulmuşlardır. Öğrenciler uygulama ile yeni bilgiler edindiklerini, kalıcı, kolay ve anlaşılır öğrenmeler sağladıklarını, sarayı gerçekten gezmiş gibi olduklarını dile getirmişlerdir. Sanal müze uygulaması sonrasında öğrencilerden bazıları, Topkapı Sarayı'nı gerçekten gezip görmek istediklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler, sanal müze uygulamasının daha etkili olabilmesi için bu etkinliğe daha fazla zaman ayrılmasını, uygulama sırasında ayrıntılı bir anlatım olmasını, bu uygulamanın derslerde daha fazla kullanılmasını, uygulamaya müzik ve bilgi verme amaçlı ses eklenmesini ve yansıtılan görsellerin çözünürlüğünün daha net olmasını önermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Müze, Sanal Müze, İnternet, Tarih Öğretimi, Topkapı Sarayı

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, E-posta: ramco@atauni.edu.tr

** Dr. Aksaray Üniversitesi, Şereflikoçhisar Berat Cömertoğlu MYO, E-posta: osmanokumus@aksaray.edu.tr

Gönderim Tarihi: 22.02.2018 Kabul Tarihi: 23.03.2018

AN EVALUATION of the USE of VIRTUAL MUSEUMS in HISTORY COURSES by STUDENT OPINION

Abstract: The purpose of the research is to evaluate the use of virtual museums in history courses considering the student opinions. The research was carried out with qualitative research method and case study. The study group consists of a total of 27 students studying in the 10th grade in Anatolian Teaching High School in Şereflikoçhisar, Ankara. The study group was determined via convenience method. The subject of the Topkapı Palace was studied by using a virtual museum so that students could evaluate the virtual museum application. The data were gathered via virtual museum evaluation form administered before and after the implementation and analysed via content analysis. The findings revealed that most of the students participating in the study did not experience virtual museums before, they described virtual museums as a museum visit on the Internet, and they expected to be informed and benefit from the virtual museum implementation. After the implementation of virtual museum, students emphasized the visual aspect of virtual museum and they stated that the implementation was both effective and interesting. In addition, they stated that they learned new information with the implementation; they learned easily, permanently, and clearly, and they really felt as if they visited the palace. After the visual museum implementation, some students stated that they really wanted to see and visit the Topkapı Palace. Students suggested that more time should be allotted to this activity, the lecture should be more detailed during the implementation, this application should be used more in the lessons, the application should be supported with music and voice for the purpose of giving information, and the resolution of the visuals projected should be high and clear so that this application could be more effective.

Keywords: Museum, Virtual Museum, Internet, History Education, The Topkapı Palace

Extended Summary

Purpose

The purpose of the research is to evaluate the use of virtual museums in history courses with regard to student opinions.

The following were determined in the research:

1. Students' opinions about museums and a good museum before the virtual museum implementation,
2. Students' virtual museum experiences and expectations from the virtual museum implementation,
3. Students' impressions about the Topkapı Palace after the virtual museum implementation,

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

4. Students' opinions about the benefits of virtual museum implementation,
5. Students' opinions about levels of interest and reasons for the teaching of the course via virtual museum implementation,
6. Students' suggestions for better virtual museum implementation.

Method

The research was carried out with qualitative research method and case study. The study group consists of a total of 27 students studying in the 10th grade in Anatolian Teaching High School in Şereflikoçhisar, Ankara during the 2013-2014 education year. Convenience sampling method was preferred to select the study group (see Yıldırım and Şimşek, 2013: 141). The study group consisted of 15 female and 12 male students. The subject of the Topkapı Palace was studied via virtual museum to obtain students' opinions about the virtual museum implementation. The research data were gathered via "virtual museum evaluation form". The virtual museum evaluation form consists of three parts in which students have to answer open –ended questions before and after the implementation. The virtual museum evaluation form was developed by benefiting from Kabapınar's (2014: 335-338) Topkapı Palace trip forms. In addition, the questions belonging to Ermiş (2010: 67-70), Südor (2006: 125), Ustaoğlu (2012: 90-91) and Kabapınar (2014: 335-338) were benefitted to develop the open-ended questions in the virtual museum evaluation form. The implementation and the data collection were carried out in April 11, 2014. The data collection tool (27) used in the study was first scanned and then saved on the computer. The data obtained were analysed via content analysis (see Yıldırım and Şimşek, 2013: 259-272; Kızıltepe, 2015: 253-266). The findings were presented in tables and explained. The participants' opinions were quoted for the presentation of the findings.

Results and Discussion

Before the virtual museum implementation, students' views were taken about museums and a good museum. Students described the museums as places where the variety of tools and equipment used in the past were exhibited, information about the past was given, history and art were taught, and also they were the mirrors of the past. About a good museum, students stated that it presented history and culture very well, it was well-equipped, its presentation was effective and interesting, and it preserved historical artefacts very well. The

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

findings obtained from this study were similar to the studies carried out by Südor (2006: 89-90), Ermiş (2010: 45), Demirboğa (2010: 65, 68, 77, 79) and Canlı (2016: 91-92).

Before the virtual museum implementation, it was found that 85% of the students did not visit a virtual museum. This situation demonstrates that virtual museum implementations have not been included in students' courses. It was determined that in some studies carried out by Demirboğa (2010: 68, 79), Turgut (2015: 61-62), Karakaya (2015: 51, 56) and Canlı (2016: 96) most of the students did not join a virtual museum trip and in Ermiş's (2010: 48) study, more than half of the students did not visit a virtual museum before.

Students essentially described virtual museums as a museum visit on the Internet. The word "virtual" could have been an important hint for students' opinions, which generally were accepted as correct, as they spent most of their time on the Internet. Students stated that they expected to be informed and benefit from the virtual museum implementations. That is, this finding is consistent with the results of Aladağ, Akkaya and Şensöz (2014: 204), Peker (2014: 80), Karakaya (2015: 51), Aktaş (2015: 92), Karataş, Yılmaz, Kapanoğlu and Meriçelli (2016: 119) and Canlı (2016: 96).

After the virtual museum implementation, students' impressions about the Topkapı Palace were examined and they were asked how they would describe the palace to someone who had not been there before. Students mentioned the ornaments and verse from the Quran as well as the beauty and glamorousness of the palace and added that it was a place which everyone must see and the palace reflected the Ottoman and our history. There are intensive expressions of admiration in students' opinions about the palace. The Mevlana Museum activity carried out by Canlı (2016: 96-97) with the 4th grade elementary school students drew their attention and also they enjoyed it.

All of the students, except for those who did not express their opinions, especially emphasized the visual aspect of the implementation and they found it beneficial and interesting. Students stated that they learned new information with the implementation; they learned easily, permanently, and clearly, they really felt as if they visited the palace, they learned their culture and history, and they corrected their mistakes. The virtual museum implementation turned out to be a positive experience for students. The findings were consistent with the results of Uslu (2008: 138), Demirboğa (2010: 89-91), Ermiş (2010: 50-52), Ulusoy (2010: 41-43), Egüz and Kesten (2012: 97), Turgut (2015: 99, 118-119), Canlı (2016: 97-

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

102) and Okumuş (2017: 240). In addition to this, the results exhibiting that virtual museum implementations were effective in promoting students' achievement, actualizing the intended learning outcomes (Uslu, 2008: 120-123, 137-138; Demirboğa, 2010: 97-101, Ustaoğlu, 2012: 61, Turgut, 2015: 117), boosting retention of knowledge (Uslu, 2008: 120-123, 137-138) and enhancing attitudes towards the course (Demirboğa, 2010: 97-101; Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012: 111-112) were similar to the results of this study.

Students suggested that more time should be allotted and the lecture should be more detailed for better implementation of the virtual museum which they considered effective and interesting. This is a very important factor. Students who generally complain about details in history courses asked for more detailed information in this implementation. Moreover, students requested that this application should be used more in the lessons, the application should be supported with music and voice, and the resolution of the visuals projected should be high and clear. After the visual museum implementation, some students stated that they really wanted to see and visit the Topkapı Palace. These suggestions were consistent with the suggestions made in the studies carried out by Südor (2006: 105-107, 110), Ermiş (2010: 53), Ulusoy (2010: 42-43), Aladağ, Akkaya and Şensöz (2014: 212), Turgut (2015: 109) and Canlı (2016: 100-101, 121).

Conclusion

This research and also the other research results yield that students find virtual museum visits beneficial and interesting. Thus, the virtual museum implementations and activities using the virtual museum should be included more in history courses. In order to realize the virtual museum implementations, museums might be included in more detail in history curricula, and training might be offered to pre-service teachers during their undergraduate education and to current teachers during in-service training seminars. Finally, collaboration between museum and education might be developed to make virtual museum implementations more educational.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Giriş

Son yıllarda bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, birçok alanda olduğu gibi müzecilikte de devrim yaratacak ölçüde etkili olmuştur (Barlas Bozkuş, 2014: 330). Müzeler, bu gelişmelerin etkisiyle bir değişim ve uyum sürecine girmiş ve kendilerini sanal ortama uyarlamışlardır. Bunun sonucunda sanal müze olarak "tüm insanlığın ortak kullanımına açılan, günlük hayatta hızla yaygınlaşan, sıkça ziyaret edilen ve benimsenen bir oluşum haline gelmişlerdir" (Ustaoğlu, 2012: 24). ABD Müze ve Kütüphane Hizmetleri Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmada, müze ziyaretlerinin % 43'ünün müzelerin web siteleri üzerinden gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu oran şüphesiz bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin devamı ve bu teknolojilerin kullanımının yaygınlaşmasıyla daha da artacaktır (Merritt'den aktaran Erbay, 2013: 27- 28). Günümüzün teknolojik gelişmelerine ve bilgisayar/internet kullanımına alışkın çocuk, genç ve yetişkinlerin sanal müzelere olan ilgisinin, gerçek müzelere göre daha fazla olması şaşırtıcı olmayan bir sonuç olarak görülmektedir (Ustaoğlu, 2012: 24-25).

Müzeler, başta tarih, sosyal bilgiler ve güzel sanatlar olmak üzere birçok dersin öğretimi için büyük önem taşıyan okul dışı öğrenme mekânlarıdır. Müze ziyaretleri ile tarihle ilgili temel kavramları öğrenebilme, üst düzey düşünme becerilerini geliştirebilme, problem çözebilme ve analitik düşünebilme, kanıtları değerlendirebilme, değişimin nasıl meydana geldiğini görebilme, yaratıcılığı geliştirme, geçmişle günümüz arasında bağ kurabilme, tarihsel çevreyi koruyabilme alışkanlığı kazanabilme, empatik bir bakış açısı geliştirebilme ve hoşgörülü olabilme gibi günümüz tarih dersleri için oldukça önemli sayılan bazı kazanımların gerçekleşmesinin mümkün olabileceği ilgili literatürde belirtilmektedir (Demircioğlu, 2010: 136-137). Ancak yapılan çalışmaların sonuçları, ülkemizde müze ziyaretlerinin istenilen düzeyde ve nitelikte yapılmadığını/yapılamadığını göstermektedir. Bir okul dışı etkinlik olarak müze ziyaretlerinin yapılamamasında yaşanılan bölgede müze bulunmaması, öğrenci sayısının kalabalık olması, güvenliğin sağlanmasının zorluğu, zaman yetersizliği (Uslu, 2008: 121), ulaşım zorlukları, hazırlıkların yeterince yapılamaması ve prosedürlerin yoğunluğu (Demirboğa, 2010: 12) gibi sebepler etkili olmaktadır. Bunun yanında yapılan müze ziyaretlerinin eğitsel açıdan verimsiz olması da ayrı bir problemdir. Bu durumun ortaya çıkmasında da müzelerin eğitsel faaliyetlerinin, sunum ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği ile öğretmenlerin müzelerde

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

yürütülebilecek etkinlikler konusunda bilgi ve beceri eksikliklerinin olması etkili olmaktadır (Uslu, 2008: 121).

Bilişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler; sanal müze diye adlandırılan ve gerçek müze ziyaretlerinde yaşanan/yaşanabilecek sorunların birçoğunu giderebilecek yeni bir ziyaret biçimi ortaya çıkarmıştır (Turan, 2015: 190). Sanal müze; "bilgisayar ve internet teknolojilerinin sağladığı imkânlardan yararlanarak sanat eserleri, tarihsel eser ve belgelerin dijital (sayısallaştırılmış) kopyalarını (resim, ses, film formlarında) ve bunlara ait bilgileri internet üzerinden ziyaretçilerin erişimine sunan etkileşimli web siteleri" şeklinde tanımlanabilir (Turan, 2015: 190). Böylece öğrencilerin müzeye götürülme olanağının olmadığı yerlerde veya durumlarda ilgili müze sanal yolla sınıfa, öğrencilere getirilebilmektedir (Altın ve Atçı, 2012: 548). Sanal müze, dünya genelinde oldukça yaygınlaşmış bir uygulamadır. Sanal müzelerin; müze koleksiyonlarının ilgili müzenin web sitesinde dijital olarak sergilenmesi veya bağımsız, herhangi bir müzeye bağlı olmadan farklı müzelerdeki koleksiyonların bir araya getirilip dijital olarak sergilenmesi şeklinde dünya genelinde farklı uygulamalar vardır (Öztürk, 2012: 128, 131).

Sanal müzeler, Çolak'a (2006: 295) göre; dünya çapında erişim sağlaması, ziyaretçileri ile kesintisiz ve hızlı iletişim sağlaması, doğru tasarlandıklarında uzaktan eğitim, hayat boyu eğitim amacıyla kullanılabilmesi, doğru ve güvenilir bilgi kaynakları olmaları; Turan'a göre (2015: 195-196) ise; zaman ve mekân sınırlaması olmaması, zaman tasarrufu sağlaması, ekonomik olması, prosedürlere gerek duyulmaması, gerçek müzelerde yeterli alan olmadığından depolarda saklanan tarihsel eserlerin araştırmacılar ve ziyaretçilerle buluşturulmasını sağlaması, tematik sanal müzelerin oluşturulmasına imkân vermesi, oyun ve animasyonlar gibi farklı etkinlik ve diğer müze veya web sitelerine bağlantılarla daha zengin sunum imkânına sahip olması, tarihsel eserlerin ziyaretçi kaynaklı olası tahribattan korunarak gelecek nesillere aktarımını gerçekleştirmesi konularında olumlu özelliklere sahiptir.

Sanal müzeler ve tarihî mekânlara dayalı olarak birçok ülkede gerçekleştirilen uygulamalar; "bu tür öğretim etkinliklerinin öğrencilerin öğretim konusuna yönelik ilgilerini arttırdığını, tarihî olgu ve kavramları kavrayışlarını kolaylaştırdığını, işbirlikli öğrenme ortamları yarattığını, öğrenci merkezli öğrenmeyi teşvik ettiğini, farklılaştırılmış bireysel öğrenme süreçlerini desteklediğini ve birinci el kaynaklara dayalı öğrenme için uygun bir ortam hazırladığını göstermektedir" (Çeşitli kaynaklardan aktaran Öztürk, 2012: 142). Sanal

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

müzelerin hem tarih dersi hem de sosyal bilgiler dersi tarih konularının işlenişinde önemli bir yeri olan kanıt kullanımı ile değişim ve süreklilik kavramlarının öğretiminde büyük kolaylıklar sağlayan bir uygulama olduğu düşünülmektedir (Ustaoğlu, 2012: 39-42). Müzelerde nesnelerin ve görsellerin camekan arkasında sergilenmesi ve kalabalıklar içinde yeterince izlenememesi (Uslu, 2008: 122) gibi hususlar; sanal müzelerin belirtilen konuların öğretiminde, ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sanal müze sayesinde başkalarınca rahatsız edilmeden tek bir nesne ve resme yoğunlaşılabilir, yakınlaştırılabilir, etkileşim sağlanabilir, bunlarla ilgili güncel bilgilere ulaşılabilir (Canlı, 2016: 48). Ayrıca yüksek çözünürlüklü veya kızılötesi bir görüntü ile tarihsel bir eserde çıplak gözle tespit edilmesi zor olan birçok ayrıntıyı yakalama olanağının elde edilmesi de önemli bir avantajdır (Turan, 2015: 194).

"Sanal müzeler elektronik ortamda erişilebilen görsel, ses ve metin dosyalarını sanat, kültür ve tarih alanında insanlarla paylaşan dijital hazinelerdir" (Barlas Bozkuş, 2014: 330). Geleneksel müzeciliğin zaman ve mekân sınırlamalarının dışına çıkıp farklı kaynaklardan birçok derlemeyi uluslararası platforma sunarak kültürel değerler ile tarihsel mirasın tanıtımında etkin rol oynarlar (Barlas Bozkuş, 2014: 330, 334). Öğrencilerin diğer sanal müzelere yapılacak bağlantılarla bu değerleri ve mirası tanımaları, kültür ürünlerinin tüm insanlığın ortak ürünü ve ortak sorumluluğunda olduğunu anlamaları ve diğer kültürlere karşı duyarlılık geliştirmeleri sağlanabilir (Ustaoğlu, 2012: 42). Nitekim Tepecik (2008: 240), sanal müzelerin yaygınlaşmasıyla beraber, dünya kültürlerinin küresel bir yakınlaşma sürecine girdiğini, bunun ise insanların birbirlerini daha iyi tanıyıp, anlamasına ve kültürlerin ön yargılardan arındırılmasına önemli bir katkı yapacağını belirtmektedir.

Sanal müzeler sayesinde, fiziksel engelli öğrencilerin müzeleri ziyaret etmeleri için de önemli bir fırsat oluşmaktadır (Uslu, 2008: 11; Canlı, 2016: 6; Tsichritzis ve Gibbs 1991'den aktaran Peker, 2014: 66 ve Aktaş, 2017: 77). Bu durum bireyler için fırsat eşitliği sağlamaktadır (Ustaoğlu, 2012: 29). Okolo, Englert, Bouck, Heutsche ve Wang (2011'den aktaran, Çalışkan, Önal ve Yazıcı, 2016: 702), içinde engelli grubu da olan üç farklı öğrenci grubu ile çalışma yapmışlar ve sanal tarih müzelerinin kullanımıyla engelli öğrenci grubunun, en az başarılı sınıf kadar ilgili ünitedeki anahtar kavramları öğrendiklerini tespit etmişlerdir. Bu, fiziksel engelli öğrencilerin başarılarını ortaya çıkarmada teknolojinin rolünü ortaya koyan önemli bir bulgudur.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Sanal müzelerde zamanın sınırsız olması ve erişim bölgelerine göre farklılık göstermesi, mekânın belirli olmayışı tarihi zamandan ve mekândan soyutlamaktadır. Sanal müzeler, bize her ne kadar bir zenginlik sunsalar da nesnelere dokunamamak, koridorlarında yürüyememek aslında tarihin derinine inememek demektir (Barlas Bozkuş, 2014: 331). Sanal müzelerin gerçek, elle tutulur koleksiyon barındırmaması tartışılan hususlardan birisidir. Bu konuyu ele alan bazı uzmanlar gerçekliğin algılanmasına ilişkin sorunları dile getirerek objelerin bağlamından koparıldığını ve özgünlüğünü yitirdiğini dolayısıyla sanal müzelerin gerçek müze deneyimini ve onun verdiği duyguyu yaşatamayacağını savunmuştur. Kimi uzmanlara göre ise gerçek koleksiyon barındırmasa da sanal müze, getirdiği yeni olanaklarla müzelerin daha iyi anlaşılmasını sağlaması ve onların bilgi kaynağı olma işlevini öne çıkarması açısından değerlendirilmektedir. Bu manada koleksiyon veya nesneden ziyade bilgi ön plana çıkınca sanal müzede sergilenen nesnenin gerçek olup olmamasının bir önemi kalmamaktadır. (çeşitli kaynaklardan aktaran Özer, 2007: 22, 81-84). Glosset (2008: 231) de sanal müzelerin materyal odaklı olmaktan çok bilgi odaklı olduğunu, sanal bir müzenin özgünlüğünün, sergilediği nesnelerin değil, ürettiği bilginin özgünlüğü olduğunu belirtir.

Eğitsel açıdan düşünüldüğünde; sanal uygulamaların, potansiyellerinin anlaşılması açısından gerçek müze ya da gezi uygulamaları ile karşılaştırılması yerine diğer öğretim yöntem ve teknikleriyle karşılaştırılması daha uygun olacaktır (Çalışkan 2011: 102). Öztürk (2012: 142) de sanal müze uygulamalarının gerçek müze gezilerinin bir alternatifi şeklinde değil, yeni ve farklı bir öğretim yöntemi olarak değerlendirilmesi ve uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Kabapınar'ın (2014: 328) ifade ettiği gibi, sanal müze ziyaretlerinin gerçek müzenin kendisini ziyaret etme ve görme düşüncesini teşvik edeceği de unutulmamalıdır. Sanal müzeler, zaman bulamayan ya da müzelere uzak bölgelerde yaşayanlar için kültür ve sanatı yaşanabilir hale getirir. Sanal olarak izlenen eserler, merak uyandırarak orijinallerinin görülmesi yönünde isteği arttırır (Teather, 1998: 3, Akt. Barlas Bozkuş, 2014: 334).

Dünyada sanal müzelerin bazıları sadece müze koleksiyonlarının sergilenmesi işlevini görürken bazıları ise müzelerin kamuoyu ile ilgili eğitim, öğretim ve bilginin yaygınlaştırılması işlevlerini de yerine getirmektedir. Bu tür sanal müzelerin bir kısmı, tarih öğretimine yönelik oldukça zengin ve gelişmiş bir içerik sunmaktadır. Bazı örneklerinde ise sanal müze uygulamalarının, bir tarih öğretimi portalı niteliğinde olduğu da görülmektedir. Ülkemizde ise

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

sanal müzeler açısından bazı önemli gelişmeler olsa da bu müzelerin öğretimsel amaç ve uygulamaları oldukça yetersizdir (Öztürk, 2012: 145-149).

Sanal müzelere 2017 tarihli yeni ortaöğretim tarih dersi öğretim programlarında da değinilmiştir. Tarih dersi 9-11 öğretim programında (MEB, 2017: 24), öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar kısmının 3. maddesinde "öğretmenler konuların öğretiminde yer temelli öğrenmeye dayalı etkinliklere de yer vermelidirler. Bu çerçevede, öğretmen denetiminde sanal müze ziyaretleri, çevre ve okul imkânları uygun ise tarihi mekân ve müze ziyaretleri yapılmalıdır. Öğretmenler ziyaretlerin; ilişkilendirilen kazanım ve açıklamaları doğrultusunda planlanması, uygulanması ve sonuçlandırılması konusunda gerekli tedbirleri almalıdır" şeklinde, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında (MEB, 2017: 24), öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar kısmının 8. maddesinde "ders işlenişinde ve uygulamalar planlanırken inceleme gezilerine önem verilmelidir. Kurtuluş Müzesi, Cumhuriyet Müzesi, Devlet Mezarlığı Müzesi, Atatürk evleri, Anıtkabir, anıt heykeller, savaş meydanları vb. yerlere gerçek ve sanal ortamda geziler düzenlenebilir" şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

Sanal müzeler ile ilgili Kabapınar (2014: 327-338), Altın ve Atçı (2012: 545-583), Demir ve Karademir (2015: 211-236) ve Turan (2015: 189-203) tarafından değerli teorik bilgiler sunan çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanı sıra Südor (2006) tarafından Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneğinde interaktif CD ile yapılan müze eğitiminin klasik gezi yoluyla yapılan müze eğitiminden farkını ve interaktif CD kullanılarak yapılan müze eğitiminin, ilköğretim 6. sınıf öğrencileri üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik, Bingöl (2008) tarafından Anıtkabir ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneğinde fotoğrafta sanal gerçeklik tekniğinin görsel sanatlar eğitimine katkılarını, yükseköğretimin farklı bölümlerinde fotoğraf dersi alan öğrencilerin görüşleri yoluyla araştırmaya yönelik, Uslu (2008) tarafından ilköğretim ikinci kademe 7. Sınıf görsel sanatlar dersinde müze eğitiminin etkileşimli eğitim CD'si hazırlanarak sunulmasının başarıya ve kalıcılığa etkisini belirlemeye yönelik, Ermiş (2010) tarafından Görsel Sanatlar dersinde, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi örneğinde, sanal müze etkinliğine dair ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin görüşlerini belirlemeye yönelik, Demirboğa (2010) tarafından Görsel Sanatlar dersinde, Rahmi M. Koç Sanal Müzesi örneğinde sanal müze etkinliklerinin İlköğretim II. kademe 8. sınıf öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal kazanımları üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik, Ulusoy (2010) tarafından sanal müze uygulamasının Açık Öğretim

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Fakültesi öğrencilerinin tarih dersine yönelik tutumları üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik, Ustaoğlu (2012) tarafından İlköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi "Türk Tarihinde Yolculuk'' ünitesinde sanal müze gezileri kullanımının öğrenci başarısına etkisini incelemeye yönelik, Yıldırım ve Tahiroğlu (2012) tarafından İlkoğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sanal müze etkinliklerinin öğrencilerin derse ilişkin tutumları üzerindeki etkisini ortaya koymaya yönelik, Peker (2014) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına ilişkin tutumlarının ve görüşlerinin belirlenmesine yönelik, Aladağ, Akkaya ve Şensöz (2014) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde sanal müzeleri nasıl kullandıklarını belirlemeye yönelik, Turgut (2015) tarafından sosyal bilgiler derslerinde, sanal müzelerin nasıl etkili bir eğitim aracı haline getirilebileceğine yönelik, Canlı (2016) tarafından ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin, öğretmenlerinin ve velilerin sanal müzeye dair görüşlerini belirlemeye yönelik, Karataş, Yılmaz, Kapanoğlu ve Meriçelli (2016) tarafından çeşitli branşlarda öğretmenlerin sanal müze uygulamalarına yönelik görüşlerinin belirlenmesine yönelik, Çalışkan, Önal ve Yazıcı (2016) tarafından sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, müze ve sanal müze eğitimi hakkındaki yaklaşımlarının incelenmesine yönelik ve Aktaş (2017) tarafından, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin derslerinde sanal müzeyi kullanma düzey ve tutumlarını belirlemeye yönelik, Okumuş (2017) tarafından görselliğe dayalı etkinlikler (İnternet destekli öğretim, sanal müze gezisi vb.) yoluyla tarih derslerinde demokratik değerlerin öğretimine yönelik uygulamalı çalışmalar mevcuttur. Bu literatür incelendiğinde; doğrudan tarih öğretimine yönelik Ulusoy (2010), Egüz ve Kesten (2012), Ustaoğlu (2012) ve Turgut'un (2015) çalışmaları dışında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın amacı; öğrenci görüşlerinden hareketle ülkemizde eğitim açısından yeni sayılabilecek bir uygulama alanına sahip olan sanal müzelerin tarih dersinde kullanımını değerlendirmektir.

Araştırmada öğrencilerin;

1. Sanal müze uygulaması öncesi müzeler ve iyi bir müze hakkındaki görüşleri,

2. Sanal müze deneyimleri ve sanal müze uygulamasından beklentileri,

3. Sanal müze uygulaması sonrası Topkapı Sarayı hakkındaki izlenimleri,

4. Sanal müze uygulamasının faydaları hakkındaki görüşleri,

5. Sanal müze uygulaması ile dersin işlenmesine ilgi düzeyleri ve sebepleri hakkındaki görüşleri,

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

6. Sanal müze uygulamasının daha iyi olması için önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Nitel araştırma, incelediği nesnesine yönelik yorumlayıcı, natüralist bir yaklaşım sergileyen araştırmadır. Nitel araştırmada şeyler doğal ortamlarında, fenomenler ise katılımcıların onlara yükledikleri anlamlarla anlaşılmaya çalışılır (Denzin ve Lincoln 1994'ten aktaran Kuş, 2003: 77). Araştırmada durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması, *"olayı derinlemesine, doğal ortamında, karmaşıklığını ve bağlamını dikkate alarak anlamayı hedefler. Ayrıca, olayın bütünlüğünü ve birliğini korumayı ve anlamayı amaçlayan bütüncül bir odağa sahiptir*" (Punch, 2011: 144). Durum çalışması modelinde analiz birimi tek bir durum olabileceği gibi birden fazla durum da olabilir (Creswell, 2013: 97). Bu araştırmada analiz birimi ise tek bir durumdur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu; 2013-2014 eğitim ve öğretim yılında, Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesindeki Anadolu Öğretmen Lisesi 10. sınıfında öğrenimlerini sürdüren toplam 27 öğrencidir. Sınıf mevcudu aslında 30 kişi olup, uygulamanın yapıldığı gün bir öğrenci okula gelmemiş, iki öğrenci ise uygulamaya katılmak istememiştir. Çalışma grubunun seçilmesinde kolay ulaşılabilir durum örneklemesi (Bkz. Yıldırım ve Şimşek, 2013: 141) tercih edilmiştir. Çalışma grubu; 15 kız, 12 erkek öğrenciden oluşmuştur. Uygulamanın yapılması için resmi makamlardan gerekli izinler; araştırmaya katılım hususunda da öğrencilerden gönüllülük beyanı alınmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Öğrencilerin sanal müzelerin tarih derslerinde kullanımını değerlendirebilmeleri için bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulama için Ortaöğretim Tarih 10 dersi, ikinci ünitesi olan "Dünya Gücü: Osmanlı Devleti (1453-1600)" çerçevesinde Topkapı Sarayı konusu seçilmiştir. Bu ünitenin 15. kazanımı "*XV-XVI. yüzyıl Osmanlı kültür, sanat ve mimari anlayışı ve bu alanlardaki gelişmeleri değerlendirir*" şeklindedir. Programda bu kazanımla ilgili verilen etkinlik

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

örneklerinden birisi: "*Topkapı Sarayı: Sanal ya da gerçek ortamda Topkapı Sarayı'na bir gezi düzenlenerek Saray'daki yaşam, Osmanlı sanat ve mimari anlayışı incelenir*" şeklindedir (MEB, 2008: 14-18). Bu araştırma için "Osmanlı Mimari Yapısını Sanal Müze İle Keşfetmek: Topkapı Sarayı" başlığıyla belirlenen uygulama, 11.04.2014 tarihinde üç ders saatinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın verileri, "Sanal müze inceleme formu" ile toplanmıştır. Sanal müze inceleme formu, Kabapınar'ın (2014: 335-338) Topkapı Sarayı gezi öncesi, gezi süreci ve gezi sonrasına ilişkin müze gezisi formlarından hareketle hazırlanmıştır. Yine sanal müze inceleme formunun açık uçlu sorularının hazırlanmasında; uygulama öncesi öğrencilerin sanal müze deneyimlerini ve uygulama sonrası sanal müze hakkındaki görüşlerini öğrenmeye yönelik Ermiş (2010: 67-70) ve Südor (2006: 125), genel olarak saraylar ve Topkapı sarayı ile ilgili uygulama öncesi bilgilerini ve uygulama sonrası izlenimlerini alabilmek için Ustaoğlu (2012: 90-91) ve Kabapınar'ın (2014: 335-338) sorularından yararlanılmıştır.

Sanal müze inceleme formu; öğrencilerin, uygulama öncesinde ve uygulama sonrasında cevaplamaları gereken açık uçlu soruların bulunduğu üç kısımdan oluşmaktadır. Sanal müze uygulaması öncesi uygulanan ilk kısım; öğrencilerin Topkapı Sarayı ile genel olarak saraylar ve mimari yapıları hakkındaki bilgilerini, müzeler, iyi bir müze ve sanal müze hakkındaki düşüncelerini, daha önce sanal müze ile ilgili deneyimleri olup olmadığını ve sanal müze ziyaretine ilişkin beklentilerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Uygulama sonrasına ait formun ilk kısmı; Topkapı sarayı ve saraydaki günlük yaşam ile ilgili işlenen konulara, öğrencilerin sarayda beğendikleri ve kendilerini düşündüren kısımların neler olduğuna yönelik sorulardan oluşmaktadır. Uygulama sonrası cevaplanması gereken formun diğer ikinci kısmı ise öğrencilerin konuya yönelik neler öğrendiklerini, sanal müzelerle dersin işlenmesinin faydaları hakkındaki görüşlerini, sanal müzelerle ders işlenmesine karşı ilgi düzeylerini ve bu sanal müze gezisinin daha iyi ve verimli olabilmesi için önerilerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Uygulama ve verilerin toplanması işlemi 11.04.2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı (27 adet) öncelikle tarayıcıda taranarak bilgisayara kaydedilmiştir. Sanal Müze İnceleme Formu ile elde edilen veriler, içerik analizi (Bkz. Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259-272; Kızıltepe, 2015: 253-266) ile analiz edilmiştir. Veriler;

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

iki araştırmacı tarafından öncelikle ayrı ayrı okunup, incelenerek analiz edilmiştir. Daha sonra bir araya gelen araştırmacılar, elde ettikleri kategorileri - veriler üzerinde tekrar detaylı incelemelerle- karşılaştırmışlar ve ortak sonuca varmışlardır. Elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve açıklanmıştır. Araştırmada katılımcıların görüşlerinden alıntılara yer verilmiştir. Alıntılar, bilgisayarda taranmış olarak kaydedilen formlardan kopyalanarak sunulmuştur. Alıntılar, katılımcılar için belirlenen rakamsal kodlarla verilmiştir.

Bulgular

Öğrencilerin Müzeler ve İyi Bir Müze Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilerin sanal müze uygulama öncesi müzeler ve iyi bir müze hakkında belirttikleri görüşleri aşağıda tablo 1 ve tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1

Öğrencilerin müzeler hakkındaki görüşleri

Görüşler	***f***	**%**
Tarihsel araç-gereçlerin, eşyaların sergilendiği yer	9	32
Geçmiş hakkında bilgi veren yer	7	25
İnsanın tarihini, kültürünü yansıtan yer	6	21
Geçmişteki yaşantıların, duyguların anlaşıldığı yer	2	7
İnsanı geçmişe götüren yer	2	7
Kültürel olarak önem verilmesi gereken bir değer	1	4
Bir milleti ayakta tutan yer	1	4
Toplam	**28**	**100**

Öğrencilerin müzeler hakkındaki uygulama öncesi ilk görüşleri; "geçmişte kullanılan çeşitli eşyaların, araç-gereçlerin ve kalıntıların sergilenip sunulduğu yer" olduğu şeklindedir. Öğrencilerin bu konudaki ikinci görüşleri ise müzelerin "bize geçmiş ve geçmişteki olaylar hakkında bilgi veren bir yer" olduğudur. Bu görüşteki öğrencilerden ikisi müzelerin tarih öğrenmeye yardımcı olduğunu, bir öğrenci ise müzelerin göstererek öğrettiğini belirtmiştir. Öğrenciler bu görüşle bağlantılı olarak üçüncü sırada müzelerin "tarihi ve kültürü yansıtan, tarihe ışık tutan, geçmişin aynası olan yer" olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler daha sonra sırasıyla "geçmişteki yaşantıların, duyguların anlaşıldığı yer", "insanı geçmişe götüren yer",

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

"önem verilmesi gereken kültürel bir değer" ve "bir milleti ayakta tutan yer" şeklinde ifade edilebilecek görüşler belirtmişlerdir. Bu konuda görüş belirtmeyen altı öğrenci ise iyi bir müzeden ne anladıklarıyla ilgili görüş belirtmişlerdir. Bu durum; bu öğrencilerin müze hakkında bir bilgi sahibi olmadıklarını değil daha çok iyi bir müze ile ilgili düşüncelerini aktarmaya kanalize olduklarını göstermektedir.

Tablo2

Öğrencilerin iyi bir müze hakkındaki görüşleri

Görüşler	***f***	**%**
Tarihini, kültürünü en iyi yansıtan	5	23
Donanımlı olan	3	14
Sunumu etkili ve dikkat çekici olan	3	14
Tarihi eserleri iyi muhafaza eden	3	14
İnsanı geçmişe sürükleyebilen	1	5
Müze çalışanlarının eserler hakkında bilgi sahibi olduğu	1	5
Farklı milletlerden kalıntıların olduğu	1	5
Kalıntıları önünde bilgi olan	1	5
Yansıttığı dönemin motiflerini taşıyan ve doğru bilgi veren	1	5
Amacına uygun malzemeler bulunan	1	5
Hem görsel hem de işitsel olan	1	5
Toplumun geçmişteki değerlerini geleceğe aktararak yararlı olan	1	5
Toplam	**22**	**100**

Öğrencilerin iyi bir müze hakkındaki görüşleri incelendiğinde; ilk sırada "tarihini, kültürünü, değerlerini iyi bir şekilde yansıtan" düşüncesinin yer aldığı görülmektedir. Öğrenciler, bu konuda üst sıralarda ve eşit oranda "görsel ve içerik açısından zengin, her türlü konuda doyurucu ve aydınlatıcı yani donanımlı olan", "sıkılmadan gezilen, sunumu etkileyici ve dikkat çekici olan", "tarihi eserleri iyi muhafaza eden" müzeler şeklinde görüşlerini sıralamışlardır. Öğrenciler tarafından birer kez belirtilen görüşler ise; "insanı geçmişe sürükleyebilen", "çalışanlarının eserler hakkında bilgi sahibi olduğu", "farklı milletlerden kalıntıların olduğu", "kalıntıları önünde bilgi olan", "yansıttığı dönemin motiflerini taşıyan ve doğru bilgi veren", "amacına uygun malzemeler bulunan", "hem görsel hem de işitsel olan", "toplumun geçmişteki değerlerini geleceğe aktararak yararlı olan" müzeler şeklindedir. Bu konuda yedi öğrenci görüş belirtmemiştir.

Konuyla ilgili 1, 4, 5, 8, 11, 15, 17, 18, 19 ve 21 kodlu öğrencilerin görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Müzeler insanın tarihini yansıtır. Biz türkler olarak tarihimiz oldukça geniş ve güzeldir. Ne kadar bunu kullanmayı, saklamayı, onarmayı yeteri kadar beceremesekte bu kültür bizim kültürümüz bu geçmiş bizim geçmişimizdir. Müzelerde bunun için vardır. İyi bir müze bunun için vardır. Tarihini en iyi, en doğru şekilde yansıtan en iyi müzedir.

Müzeler hakkında pek bilgim yok. Araştırmalarıma göre tarihsel araç-gereçlerin sergilendiğini biliyorum. Tarihi yansıtmak yaşanılanları mimari yapılarla göstermek amaç olabilir.

Müzeler, insanı tarihe, geçmişe sürükleyen, tarihe ışıktutan önemli yerlerdir. İyi bir müze, insanı geçmişe sürükleyebilen ve o zamanki hayatı insanlara yaşatabilen müzedir bence.

Müzelerde olan tarihi eserler iyi muhafaza edilmeli. Osmanlı döneminde, Yavuz Sulta Selim Mısır'ı fethettiğinde kutsal emanetleri bir müzede toplamıştı. Ve o kutsal emanetlerin tozunu bile ayrı bir yerde muhafaza ederdi. Biz gençler genelde müzeyi sıkıcı olarak bilgilenir. Ama müzeler daha ilgi çekici hale gelmedi.

İyi bir müze tarihi tam anlamıyla yansıtan müzedir. Eğer müzeyi sıkılmadan gezebiliyorsak o müzeye iyi bir müze diyebiliriz. Sıkılmadan gezebilmek içinde görsel materyallerin fazla olması gerekir.

Müzeler bizi bilgilendirmek, genellikle geçmiş hakkında bilgi vermek, göstererek öğretmek için var olduklarını söyleyebilirim.

Müzelen Tarihsel, sanatsal, edebi buna benzen ürünlerin insanlara sunulan mekanlardır. İyi müze deyince'de sunum etkili olmalı, ortam sunduklarını ürünlere göre şekillendirilmeli ve dizayn edilmelidir benim fikrimce.

Müzeler geçmişimizin simgesidir bence. Geçmişin aynasıdır, ve kültür oluştururlar. Geçmişimiz hakkında bilgi edinebiliriz. İyi bir müze koruma seviyesi üst düzeyle ve içindeki eserlerin işe yarayabileceği eserler olması gerekir. Eserlere bakılmalı, özenmeli ve müzedeki çalışanların eserler hakkında bilgi sahibi olması gerekir.

Bence iyi bir müzede farklı farklı milletlerden kalıntılar olmalı. Bir müzeye girdiğinde değişik seyler öğrenebilmelisin. Kalıntıların önündede bilgi olmalı veya birileri anlatmalı.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

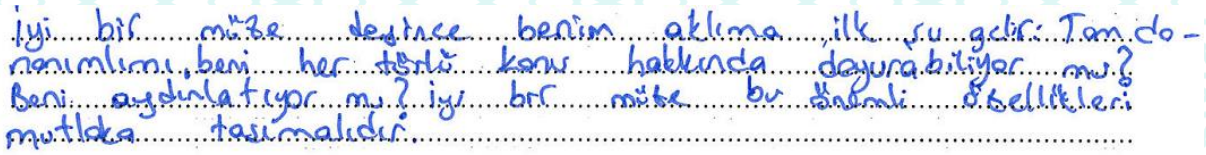

Öğrencilerin Sanal Müze Deneyimi, Sanal Müzeden Anladıkları Şey ve Sanal Müze Uygulamasından Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilere uygulama öncesi daha önce sanal müze deneyimi yaşayıp yaşamadıkları, sanal müzeden ne anladıkları ve yapılacak uygulamadan beklentileri sorulmuştur. Bulgular aşağıda tablo 3, tablo 4 ve tablo 5'te sırasıyla gösterilmiştir.

Tablo 3

Öğrencilerin daha önce sanal müze deneyimi yaşayıp yaşamadıkları ile ilgili görüşleri

Sanal müze deneyimi	***f***	**%**
Sanal müze deneyimi olanlar	4	15
Sanal müze deneyimi olmayanlar	23	85
Toplam	**27**	**100**

Öğrencilerin % 85 gibi büyük çoğunluğu, sanal müze deneyimine sahip değillerdir. Nitekim öğrencilerin bir kısmı sanal müze denince ne anlıyorsunuz sorusuna galiba, sanırım gibi ifadelerle cevap vermişlerdir.

Tablo 4

Öğrencilerin sanal müzeden anladıkları şey hakkındaki görüşleri

Görüşler	***f***	**%**
İnternet üzerinden yapılan müze gezisi	10	59
Üç boyutlu görüntü	2	12
Müzede geziyormuş gibi olmayı sağlayan	1	6
Hayal dünyasında yapılan gezinti	1	6
Herkesin girebildiği müze	1	6
Müzenin içinde projeksiyonla yansıtılan üç boyutlu görüntü	1	6
Farklı milletlerin kültürü ve yaşayışı hakkında en fazla bilgi edinilen yer	1	6
Toplam	**17**	**100**

Büyük bir çoğunluğunun sanal müze deneyimine sahip olmadığı öğrenciler, bu soruya sanal kelimesinden yola çıkarak çoğunlukla "internet üzerinden yapılan gezi" şeklinde cevap vermişlerdir. Bazı öğrenciler, bu cevaplarında internet yerine bilgisayar, bilişim aletleri ve sanal

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

âlem kelimesini kullanmıştır. Öğrencilerin ikinci sırada belirttikleri "üç boyutlu görüntü" iken diğerleri sırasıyla "müzede geziyormuş gibi olmayı sağlayan", "hayal dünyasında yapılan gezinti" "herkesin girebildiği müze", "müzenin içinde projeksiyonla yansıtılan üç boyutlu görüntü", "farklı milletlerin kültürü, yaşayışı hakkında en fazla bilgi edinilen yer" şeklindedir. Öğrencilerden 10'u ise bu konuda görüş belirtmemiştir.

Tablo 5

Öğrencilerin sanal müze uygulamasından beklentileri hakkındaki görüşleri

Beklentiler	***f***	**%**
Bilgi vermesi/bilgilendirilme	7	44
Yararlı olması	3	19
Tatmin etmesi	1	6
Beğeniyle izlenmesi	1	6
Görsellik katması	1	6
Müzelerin tanıtımının yapılması	1	6
Olumlu beklenti içinde olma	1	6
Gerçek müzeye göre faydalılığı tartışılır	1	6
Toplam	**16**	**100**

Bu konuda görüş belirten öğrencilerin çoğunluğu, sanal müzelerle ilgili olumlu beklenti içerisindedir. Sadece bir öğrenci sanal müzenin gerçek müzeye göre faydalılığının tartışılır olduğunu belirtmiştir. Öğrenciler bu konuda en çok sanal müzenin bilgi vermesini ve bu yolla bilgilendirilmeyi beklenti olarak belirtmişlerdir. Bu öğrencilerden birisi en objektif, en iyi şekilde bilgi sağlamayı, birisi kültür açısından daha fazla bilgi sahibi olmayı, bir öğrenci ise ilgi çekici bilgiler edinmeyi beklediğini açıklamıştır. Öğrencilerin ikinci sırada belirttikleri görüş bu ziyaretin, uygulamanın "yararlı olması" şeklinde iken diğer görüşler "tatmin etmesi", "beğeniyle izlenmesi", "görsellik katması" şeklindedir. Bir öğrenci internet üzerinden müzelerin tanıtılacağını düşünürken bir öğrenci ise sadece olumlu beklenti içinde olduğunu dile getirmiştir. Bu soruyu 13 öğrenci yanıtsız bırakmıştır.

Konuyla ilgili 3, 4, 5, 6, 12, 16, 17, 19, 23 ve 25 kodlu öğrencilerin görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Sanal Müze internet üzerinden yapılan müze gezisidir. Daha önce sanal müze gezisi yaptım ve çok güzel, yararlı, gerekli olarak görüyorum.

Daha önce sanal müze gezintisi yapmadım ama yapmayı isterim çünkü birşeyler öğrenmek benim için iyi olacaktır, kültür açısından daha fazla bilgi sahibi olabilirim.

Sanal Müze, bilgisayar ve elektronik ortamda yapılan müze gezisi olabilir.
Daha önce hiç sanal müze gezintisi yapmadım.
İlgina ve ilgi çekici bilgilerle bilgilendirilmeyi bekliyorum.

"Sanal Müze" internet yoluyla bir yerin içini daha yakından ince ayrıntılarıyla anlatılmasıdır. Daha önce sanal müze gezintisi yapmadım. Çok yararlı olacağını, beğeniyle izleyeceğimi umuyorum.

Sanal müze herkesin gidebildiği bir müze sanırım. Çok bir bilgim yok aslında.

Daha önce hiç sanal müze gezintisi yapmadım. Bana bir şeyler katacağını umuyorum.

Sanal müze deyince bilişim aletlerinin yardımıyla o müzenin tanıtılması geliyor aklıma. Daha önce de sanal müze gezisi hiç yapmadım.

Hayır yapmadım. Sanal müze deyince aklıma farklı farklı milletlerin kültürü, yaşayışı hakkın en fazla bilgiye sahip olacağımız yerdir.

3D görüntü aklıma geliyor. Daha önce de yapmıştım.

Hayır bir bilgim yok fakat okulumuzla bir gezi yapmak, bilgi edinmek istediğim bir konudur.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Öğrencilerin Sanal Müze Uygulaması Sonrası Topkapı Sarayı Hakkındaki İzlenimleri

Uygulama sonrası; öğrencilerin Topkapı Sarayı hakkındaki izlenimleri alınmak istenmiş, bunun için de öğrencilerden bu sarayı, burayı ziyaret etmemiş bir kişiye nasıl tasvir edeceklerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin cevaplarında öne çıkan hususlar tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6

Öğrencilerin Topkapı Sarayı'nı tasvirlerinde öne çıkan hususlar

Topkapı Sarayı'nın tasvirinde öne çıkan hususlar	***f***	**%**
Süslemelerin ve ayetlerin dikkat çekiciliği	12	14
Güzellik ve büyüleyiciliği	11	13
Herkesin görmesi gereken bir yer olması	9	10
Osmanlı'yı ve tarihimizi yansıtması	8	9
Büyüklüğü	6	7
Her türlü ihtiyacın karşılanabileceği bölümlerin olması	6	7
Kutsal emanetler bölümü	5	6
Titizlikle inşa edilmesi	4	5
Ecdadı tanımak, tarihi öğrenmek için gezilmesi gerektiği	3	3
Sarayın mektebe benzemesi	3	3
Mimari yapı ve bölümlerindeki sadeliği	3	3
Divan-ı Hümayun	2	2
Kurucusu, inşaat süreci ve kullanılma süresi bilgisi	2	2
Saray hakkında araştırma yapılması önerisi	1	1
Padişah ve ailesinin ihtiyaçlarını giderecek odaların olması	1	1
Yönetim için gerekli birimlerin oluşturulması	1	1
Padişaha ait bölümlerle diğer bölümlerin birbirine karışmaması	1	1
Tarihi ve Osmanlı'yı sevdiren bir yapı olması	1	1
Yaşayan tarih olması	1	1
Diğer	6	7
Toplam	**86**	**100**

Tablo 6'yı açıklamadan önce belirtmek gerekir ki; sanal müze uygulaması öncesi öğrencilerin Topkapı Sarayı hakkında ne bildikleri ortaya konulmak istendiğinde öğrencilerin beşinin bilgisi olduğu, dokuzunun kısmen bilgisi olduğu, 13'ünün ise pek bilgisi olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin daha çok; sarayın "Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırıldığı", "belli bölümleri olduğu" ("ya da üç bölümden oluştuğu"), "İstanbul'da olduğu" ve "çok büyük olduğu" cevaplarını verdiği görülmüştür. Öğrencilerin cevaplarında çok güzel, çok büyük, eşi

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

benzeri olmayan, muhteşem bir yapıt gibi ifadeleri kullanmaları; saraya karşı bir beğeni taşıdıklarını göstermektedir.

Sanal müze uygulaması sonrası ise öğrencilere Topkapı Sarayını, bu sarayı ziyaret etmemiş bir kişiye nasıl tasvir edecekleri sorulmuştur. Öğrencilerin yazdıkları cevaplar incelendiğinde; ilk sırada saraydaki "süslemelerin güzelliği, özellikleri ve ayetler" yer almıştır. Öğrenciler; daha sonra sarayın güzellik ve büyüleyiciliğini ön plana çıkarmışlar ve saray için gösterişli, çok şık, çok güzel, muhteşem, süper, daha önce görülmemiş, dünyada eşine rastlanmayan, insanı içine çeken bir yapı şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Öğrenciler, hayran kaldıkları bu eserin "herkes tarafından gezilmesi, görülmesi gereken bir yer olduğu" görüşündedirler. Öğrenciler; yine üst sıralarda, sarayın Osmanlı'yı ve tarihimizi yansıttığını belirtmişlerdir. Bu görüşteki öğrencilerden birisi, "Osmanlı'nın siyasal, sosyal, kültürel ve idari yönden hayatının anlatıldığı bir saray" şeklinde ifade kullanmıştır. Yine bu görüşteki öğrencilerden üçü aynı zamanda ecdadımızı tanımak, tarihimizi öğrenmek için sarayın gezilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Öğrenciler, nispeten üst sıralarda ve eşit oranlarda sarayın büyüklüğüne ve her türlü ihtiyacın karşılanabileceği bölümler olduğuna vurgu yapmışlardır. Orta sıralardaki görüşlerde "kutsal emanetler bölümü", "sarayın titizlikle inşa edilmesi", "sarayın mektebe benzemesi", "mimari yapı ve bölümlerindeki sadelik", "divan-ı hümayun", "sarayın kurucusu, inşaat süreci ve kullanılma süresi bilgisi" gibi hususlar göze çarpmaktadır. Öğrencilerin tasvire yönelik görüşleri genel olarak incelendiğinde saray hakkında hayranlıklarını yansıtan ifadeler kullandıkları görülmüştür. Öğrenciler, sarayın tarihi ve Osmanlı'yı sevdiren bir yapı olduğunu, yaşayan tarih olduğunu belirtmişlerdir. Sanal müze uygulaması sonrası öğrencilerden bazıları Topkapı Sarayı'nı gerçekten gezip görmek istediklerini belirtmişlerdir. Sanal müze uygulaması gerçek müzeyi gezmeye teşvik etmiştir. Bu konuda yedi öğrenci görüş belirtmemiştir.

Konuyla ilgili 2, 5, 9, 11, 13, 15, 18, 22, 24 ve 26 kodlu öğrencilerin görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Topkapı Sarayı, o muhteşem devlet'in "OSMANLI"nın mükemmel bir şekilde dışa vurumu niteliğindedir. Her ayrıntıda bir anlam vardır. Titizlikle inşa edilmiştir. Kapıdan içeriye adım attığın anda ortamın büyüsüne kapılmamak mümkün değil. Ayrıca benim en çok dikkatimi çeken yerlerden biri olan Adalet kulesinin yüksekliği, anlamı oraya gitmek için, ecdadımızı tanımak için bile yeterli bir nedendir.

Tarih bilgilerden çok insanların ilgisini çekmesini sağlamaya çalışırdım. Özelliklerinden bahsederdim. Biz Müslüman bir toplum olduğumuz için öncelikle kutsal Emanetler Dairesinden bahsederdim, daha sonra Divan-ı Hümayundan bahsederdim. İnsanı insan olduğu için dinlediklerini ve her türlü soruna cevap verdiklerini anlatırdım.

Bu mat eseri çok ince ayrıntılarıyla, çok titiz çalışmak her ince nevşunu düşünülmüş çok güzel bir mozaiktir. Camileriyle, hamamlarıyla, mektepleriyle ve daha birçok özel mekanıyla olduk ısırtan güzellikteki bu eseri görmeden önce çok eğer benim. En kısa zamanda görmeyi isterim.

Aklınıza gelen tüm alanları, ihtiyaçları yaşama dair herşeyi Topkapı Sarayı'nda bulabilirsiniz. Eğitim, temizlik, yönetim, mutfak, özel yaşam ile ilgili her bölüm var.

Çok güzel bir yer olduğunu, kocaman olduğunu ve daha çok medrese eğitim öğretim yerine benzediğine o kadar şaşırdım. Osmanlı divanhanesi, idare sistemi gibi bir çok güzel olduğunu anlatırdım.

Büyük, ayrıntılı duvarlar, çiniler, ayetlerle süslenmiş bir mekan.

Başlamasında göze çarpan olan yapı dönemden etkilenen altın yaprak, kuran ayetleriyle donatılmış, ortası olan odalarda, büyük, her ihtiyaca bir bölümü olan mimari yapısı ile düşünülmüş bir saray der. Bu sayı ayrıntısını öğrenirim.

Osmanlı motiflerinin kullanıldığı çeşitli bölümlerden oluşan oldukça büyük bir alanda bulunan yer ayrıca muhteşem bir mimari yapıya sahip olduğunu belirtirdim.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

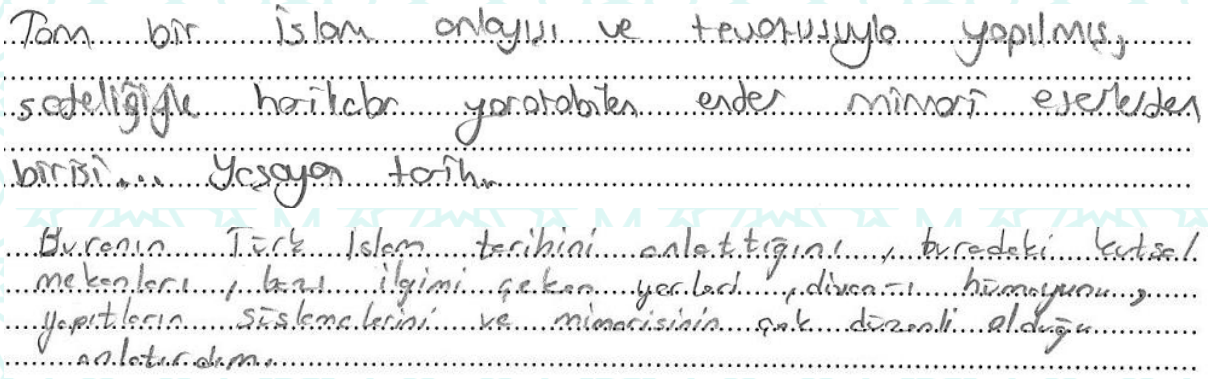

Öğrencilerin Sanal Müze Uygulamasının Faydaları Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilerin 25'i yani % 93 gibi büyük bir kısmı, sanal müzelerle dersin işlenmesini konuyu öğrenmeleri açısından faydalı bulmuştur. Öğrencilerin ikisi ise bu konuda görüş belirtmemiştir. Öğrenciler, uygulamanın faydalarını temelde görsel öğrenmenin faydalarından hareketle belirtmişlerdir.

Tablo 7

Öğrencilerin uygulamanın faydaları hakkındaki görüşleri

Görüşler	***f***	**%**
Yeni bilgiler edinme	10	29
Kalıcı öğrenme sağlama	8	23
Sarayı gerçekten gezer gibi olma	6	17
Kolay, anlaşılır öğrenme sağlama	4	11
Tarihimizi, kültürümüzü öğrenme	3	9
Yanlışlarını düzeltme	2	6
Daha zevkli öğrenme sağlama	1	3
Sarayın akılda canlandırılmasına yardımcı olma	1	3
Toplam	**35**	**100**

Öğrenciler bu konuda en çok yeni bilgiler edindiklerini belirtmişlerdir. Üst sıralardaki görüşler, uygulamanın "kalıcı öğrenme sağlaması", öğrencilere "sarayı gerçekten geziyormuş gibi hissettirmesi" şeklindedir. Öğrenciler orta sıralarda uygulama sayesinde kolay ve anlaşılır öğrendiklerini, tarihimizi ve kültürümüzü öğrendiklerini, daha önceden edindikleri yanlışlarını düzelttiklerini, daha zevkli öğrendiklerini, sarayı akıllarında canlandırabildiklerini dile getirmişlerdir.

Konuyla ilgili 2, 7, 10, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23 ve 27 kodlu öğrencilerin görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Bizim eğitim programımız bu kadar derine inmek için yeterli değil ama bu sanal müze sayesinde yerine gidip gezmiş kadar oldum. Benim için çok faydalı olduğunu söyleyebilirim.

Faydalı olmuştur. Topkapı sarayı hakkında çok faydalı ve kalıcı bilgiler edindim.

Gerçekten çok faydalı oldu. Görsel olarak izlemek konuyu öğrenmemizde ve aklımızda kalmasında çok yararı oldu. Gezme imkanımız yoktu ama sanal olarak gezmek bile çok etkiledi.

Tabi ki oldu. Çünkü görsellik fazla olduğu için daha iyi öğrendim ve kalıcı olacağına inanıyorum.

Evet oldu. Hocalarımız anlattığında aklımızda farklı şekilde canlanıyordu. Arz odası gibi odaları ayrı ayrı olduğunu öğrendim. Önceden padişah bir odada bütün her şeyi oradan yönettiğini düşünürdüm.

Evet.
Çünkü devletin yönetiminin nasıl yapıldığı konusunda bilgi edindim. O dönemi daha iyi tanıdım.

Sanal müzelerin derste işlenmesinde çok büyük yararları olur. Çünkü görsel metaryellerden yararlanıldığı için öğrencilerin akıllarında daha kalıcı daha etkili kalacaktır.

Bence faydalı oldu çünkü topkapı sarayı hakkında pek bişey bilmezken topkapı sarayı hakkında bilgiye sahip oldum...

Faydalı oldu. Görseller daha iyi ve kolay anlamamıza yardımcı oldu.

Evet. Bize canlı gezmiş gibi yer hakkında bilgi sahibi etti.

Çook faydalı oldu hemde çok çünkü ben görerek öğrenen bir yapıya sahibim ve aslında insanoğlu da bu yapıya sahip bu yüzden görerek öğrenmek çok fayda sağladı yani bizi herşeyi ile içine çekti sanal müze bu yüzden çok faydalı.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Öğrencilerin Sanal Müze Uygulaması İle Dersin İşlenmesine İlgi Düzeyleri ve Sebepleri Hakkındaki Görüşleri

Öğrencilerin 24'ü yani yaklaşık % 90'u sanal müze uygulaması ile dersin işlenmesine ilgi duyduğunu belirtirken üç öğrenci bu konuda herhangi bir görüş belirtmemiştir. Öğrencilerin ilgilerinin temelinde, faydalarında olduğu gibi uygulamanın görsel yönü önemli bir rol oynamıştır.

Tablo 8

Öğrencilerin sanal müze uygulaması ile dersin işlenmesine ilgilerinin sebepleri hakkındaki görüşleri

Görüşler	***f***	**%**
Yeni bilgiler edinme	7	29
Kalıcı öğrenme sağlama	4	17
Dikkat çekici olma	3	13
Gerçekten geziyormuş gibi hissettirme	2	8
Kolay, anlaşılır öğrenme sağlama	2	8
Görerek öğrenme sağlama	1	4
Ayrıntılı bilgi edinme	1	4
Merak giderme	1	4
İstek uyandırıcı güzel bir uygulama olma	1	4
Tarihi daha çok sevmeye katkı sağlama	1	4
Osmanlıya duyulan ilgi	1	4
Toplam	**24**	**100**

Öğrencilerin sanal müze uygulamasına ilgi duymalarının ilk nedeni; bu uygulama yoluyla yeni bilgiler edinmeleridir. Bu öğrencilerin bir kısmı bilmedikleri bir konuyu öğrendiklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler, dikkat çekici buldukları, gerçekten gidilmese de gitmiş gibi o yerleri görmelerini ve bilgilenmelerini sağlayan bu uygulamanın öğrenmeleri üzerinde olumlu etkiler yaptığını dile getirmişlerdir. Tabloda da görüldüğü üzere; bu uygulamanın kalıcı ve etkili öğrenme sağlaması, konuyu daha iyi anlamaya yardımcı olması, öğrenmeyi kolaylaştırması, görerek öğrenmeyi sağlaması gibi nedenler, öğrencilerce uygulamayı ilgi çekici hale getirmiştir. Öğrencilerin uygulamayı sevmelerinin diğer sebepleri ise, uygulamanın "ayrıntılı bilgi edinmeyi sağlaması", "merak gidermesi", "istek uyandırıcı güzel bir uygulama olması" ve "tarihi daha çok sevmeye katkı sağlaması" şeklindedir. Bir öğrenci ise Osmanlıya ilgisi olduğu için cevabını vermiştir. Yani uygulama için seçilen konu

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

öğrenci ilgisini sağlamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere; öğrencilerin sanal müze uygulaması ile ders işlenmesine ilgi duymalarının temel nedeni bu uygulamanın görsel olmasıdır. Zira öğrenciler ilgilerinin nedenlerini açıklarken uygulamanın görsel yönüne vurgu yapmışlar; örneğin görsel yolla kalıcı, etkili öğrendiklerini, konuyu daha iyi anladıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden ikisi ise sebep belirtmemiştir.

Konuyla ilgili 1, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 16, 18, 21 ve 23 kodlu öğrencilerin görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

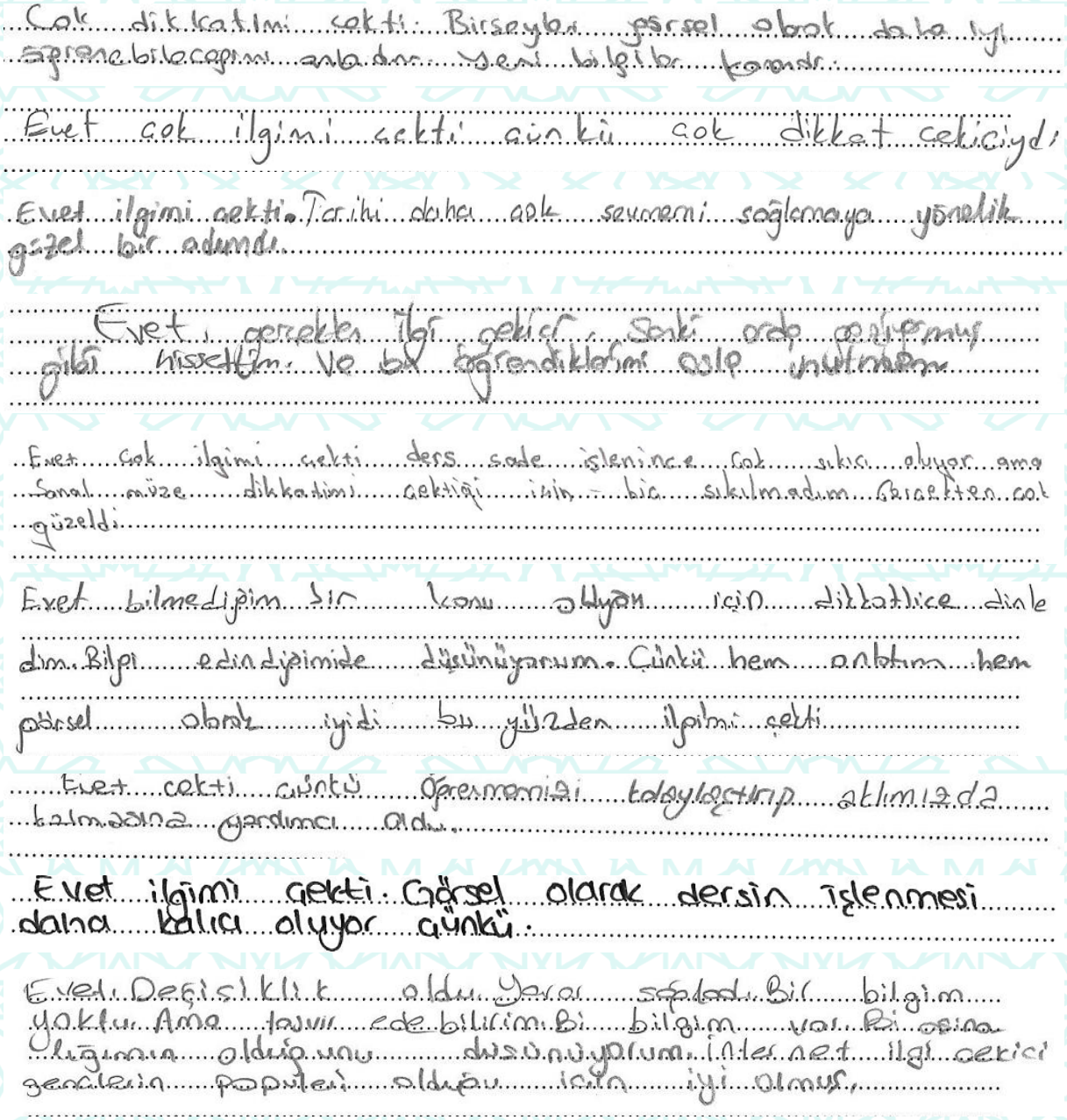

Çok dikkatimi çekti. Birşeyler görsel olarak daha iyi öğrenebileceğimi anladım. Yeni bilgiler kazandır.

Evet çok ilgimi çekti çünkü çok dikkat çekiciydi

Evet ilgimi çekti. Tarihi daha çok sevmemi sağlamaya yönelik güzel bir adımdı.

Evet, gerçekten ilgi çekici. Sanki orda geziyormuş gibi hissettim. Ve bu öğrendiklerimi asla unutmam

Evet çok ilgimi çekti ders sade işlenince çok sıkıcı oluyor ama Sanal müze dikkatimi çektiği için bir sıkılmadım. Gerçekten çok güzeldi.

Evet bilmediğim bir konu olduğu için dikkatlice dinledim. Bilgi edindiğimide düşünüyorum. Çünkü hem anlatım hem görsel olarak iyidi bu yüzden ilgimi çekti

Evet çekti çünkü öğrenmemizi kolaylaştırıp aklımızda kalmasına yardımcı oldu.

Evet ilgimi çekti. Görsel olarak dersin işlenmesi daha kalıcı oluyor çünkü.

Evet. Değişiklik oldu. Yarar sağladı. Bir bilgim yoktu. Ama tasvir edebilirim. Bi bilgim var. Bi aşinalığımın olduğunu düşünüyorum. İnternet ilgi çekici gençlerin populer olduğu için iyi olmuş.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

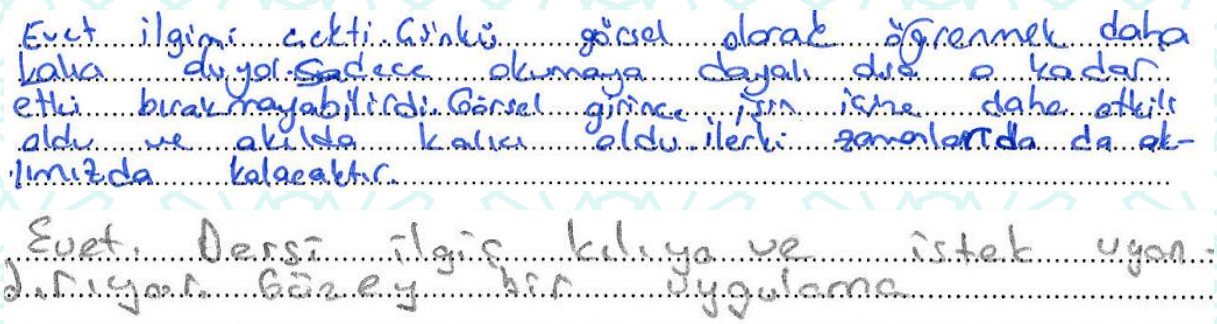

Öğrencilerin Sanal Müze Uygulamasının Daha İyi Olması İçin Önerileri

Öğrencilerin 17'si öneri dile getirirken 10 tanesi öneri yapmamıştır. Öneri yapsın yapmasın öğrencilerin bir kısmı uygulamayı gayet iyi, güzel, verimli ve başarılı cümleleriyle övmüş, bir kısmı da uygulamadan dolayı teşekkür etmiştir. Öğrencilerin önerileri aşağıda tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9

Öğrencilerin uygulamanın daha iyi olmasına yönelik önerileri

Öneriler	***f***	**%**
Uygulamaya daha fazla zaman ayırma ve ayrıntılı anlatımın olması	8	32
Derslerde bu uygulamadan daha fazla yararlanılması	4	16
Görüntülere müzik eklenmesi	3	12
Gerçek müzenin gezilmesi	3	12
Görüntülere bilgi veren ses eklenmesi	2	8
Görüntü çözünürlüğünün daha iyi olması	2	8
Uygulamaya video eklenmesi	1	4
Görsel efektlerden çokça yararlanılması	1	4
Padişahların resimlerinin eklenmesi	1	4
Toplam	**25**	**100**

Öğrencilerin bu konudaki ilk önerileri; önemli ve zevkli olarak nitelendirdikleri bu uygulama için daha fazla zaman ayrılması ve ayrıntılı, detaylandırılmış bir anlatımın olmasıdır. Bu önemli bir husustur. Genelde; tarih derslerinden ayrıntı bolluğu yüzünden şikâyet eden öğrenciler, bu uygulamada ayrıntılı bilgi istemişlerdir. Şüphesiz bunda konunun ilgi çekmesi de önemli bir etken olmuştur. Öğrencilerin ikinci sıradaki önerisi; bu uygulamanın "derslerde daha fazla kullanılması" yönündedir. Bu öğrencilerden birisi, derslerdeki monoton anlatımların öğrenmede kalıcılığı azalttığını belirtmiştir. Öğrenciler, daha sonra sanal müze uygulamasına mehter marşı gibi müzik eklenmesini istemişlerdir. Canlı gezmeyi öneren üç öğrenciden ikisi sanal müze uygulamasına göre gerçek gezmenin daha verimli olacağını belirtmişlerdir. Daha

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

sonra öğrenciler; eşit oranda sanal müze uygulamasına bilgi verme açısından ses eklenmesini ve yansıtılan görsellerin çözünürlüğünün daha net olmasını istemişlerdir. Öğrencilerin son sıradaki önerileri ise bu uygulama sırasında “videolara yer verilmesi”, “görsel efektlerden daha fazla yararlanılması” ve “sanal müze görüntülerine padişah resimlerinin eklenmesi” şeklindedir.

Konuyla ilgili 2, 7, 8, 11, 15, 22, 24, 26 ve 27 kodlu öğrencilerin görüşlerinden alıntılar aşağıda sunulmuştur:

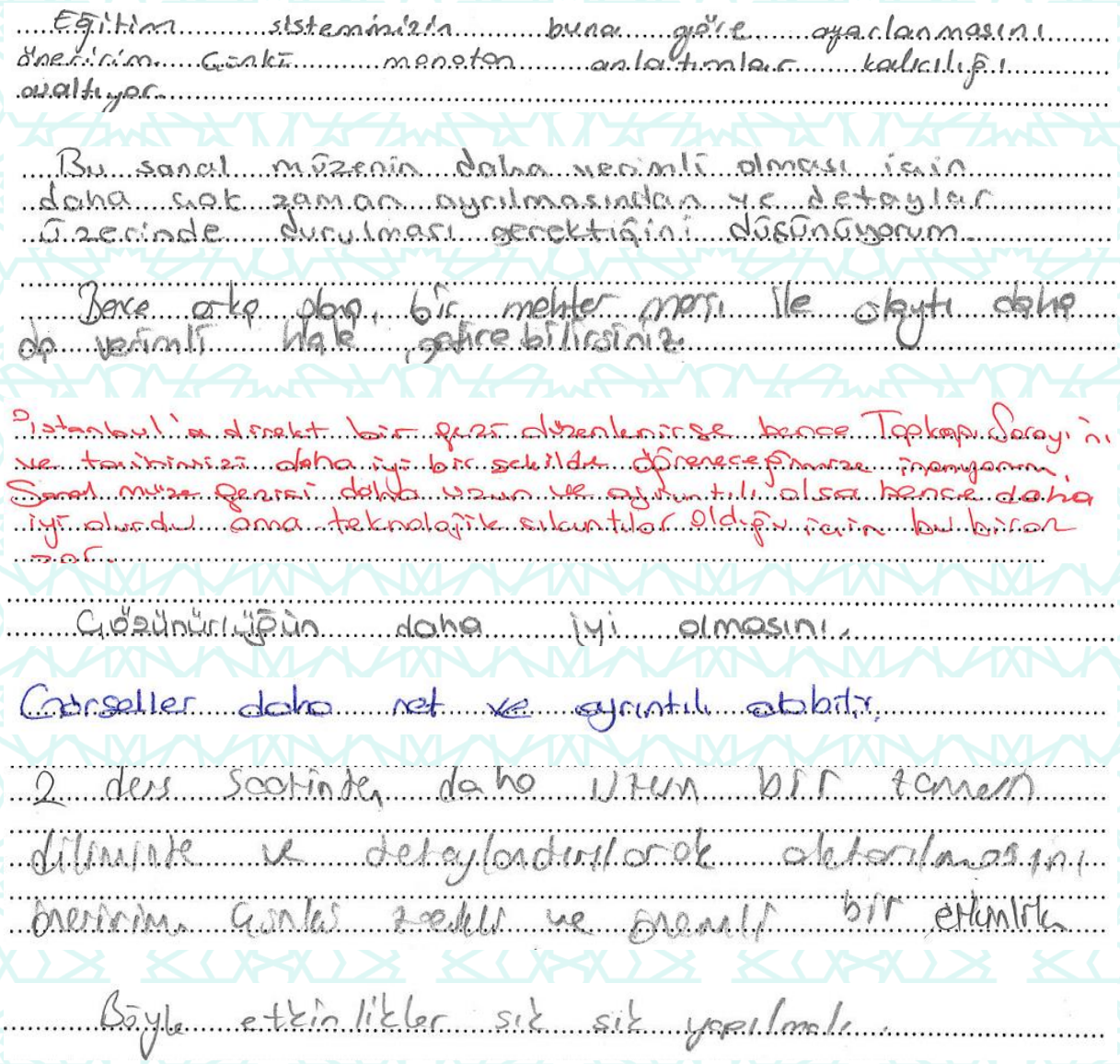

Eğitim sistemizin buna göre ayarlanmasını öneririm. Çünkü monoton anlatımlar kalıcılığı azaltıyor.

Bu sanal müzenin daha verimli olması için daha çok zaman ayrılmasından ve detaylar üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum.

Bence arka olan bir mehter marşı ile olaytı daha da verimli hale getirebilirsiniz.

İstanbul'a direkt bir gezi düzenlenirse bence Topkapı Sarayı'nı ve tarihimizi daha iyi bir şekilde öğreneceğimize inanıyorum. Sanal müze gezisi daha uzun ve ayrıntılı olsa bence daha iyi olurdu ama teknolojik sıkıntılar olduğu için bu biraz zor.

Çözünürlüğün daha iyi olmasını.

Görseller daha net ve ayrıntılı olabilir.

2 ders saatinde daha uzun bir zaman dilimine ve detaylandırılarak aktarılmasını öneririm. Çünkü zevkli ve önemli bir etkinlik.

Böyle etkinlikler sık sık yapılmalı.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

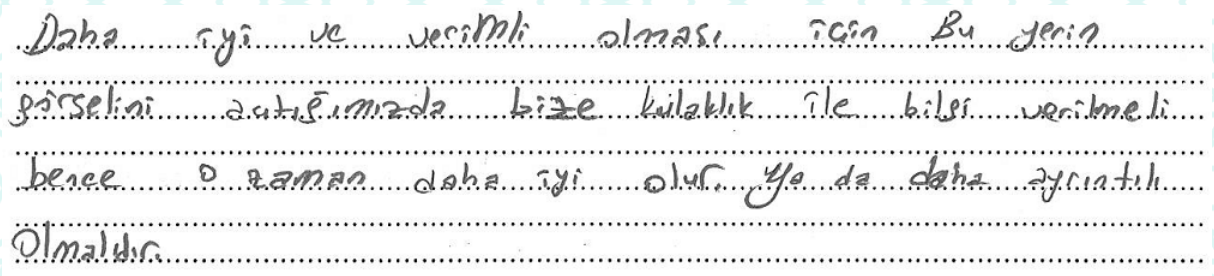
Daha iyi ve verimli olması için Bu yerin görselini çalışmamızda bize kulaklık ile bilgi vermeli bence o zaman daha iyi olur. Ya da daha ayrıntılı olmalıdır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sanal müze uygulaması öncesi; öğrencilerden, müzeler ve iyi bir müze hakkındaki görüşleri alınmıştır. Öğrenciler; müzeleri geçmişte kullanılan çeşitli eşyaların, araç-gereçlerin ve kalıntıların sergilendiği, bize geçmiş ve geçmişteki olaylar hakkında bilgi veren, tarihi ve kültürü yansıtan, tarihe ışık tutan yer olarak nitelendirmişlerdir. Öğrenciler iyi bir müze olarak da tarihini ve kültürünü iyi bir şekilde yansıtan, görsel ve içerik açısından zengin, donanımlı olan, sıkılmadan gezilen, sunumu etkileyici ve dikkat çekici olan, tarihi eserleri iyi koruyan şeklinde görüşlerini dile getirmişlerdir. Südor (2006: 89-90) tarafından İlköğretim 6. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmada öğrenciler müzenin tanımlanmasına yönelik olarak sırasıyla "*eserlerin korunduğu yer*", "*gelecek nesiller için kaynak oluşturur*", "*tanıtım yeri*" ve "*değerli eşyaların saklandığı yer*" cevabını vermişlerdir. Ermiş (2010: 45) tarafından yapılan çalışmada "sizce müze ne demektir?" sorusuna 6. sınıf öğrencilerinin % 91,30'u "*tarihi eserlerin sergilendiği yer*", "*tarihi eserlerin bulunduğu yer*", "*geçmişten günümüze tarihi eşyaların bulunduğu yer*", "*tarihi eserlerin saklandığı, sergilendiği yer*" % 8,70'i ise "*sıkıcı bir şey*", "*hiçbir şey*" şeklinde cevaplar vermişlerdir. Demirboğa (2010: 65, 68, 77, 79) tarafından İlköğretim II. kademe 8. sınıf öğrencileri ile yapılan araştırmada müze ne demektir? sorusuna kontrol grubu öğrencileri ön ankette "*tarihi eserlerin sergilendiği yer*" son ankette de "*tarihi eserlerin bulunduğu yer*" ile "*sanat, tarih, kültür, bilim alanlarındaki eserlerin sergilendiği yer*" deney grubu öğrencileri ön ankette "e*ski ve değerli eşyaların sergilendiği yer*", son ankette de "*eserlerin sergilendiği yer*" cevaplarını vermişlerdir. Canlı (2016: 91-92) tarafından ilköğretim 4. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada ise "sizce müze ne demektir?" sorusuna öğrencilerin % 77,78'i "*eski eşyaların yayınlandığı gösterildiği yer*", "*eski eşyaların, aletlerin gösterildiği yer*", "*insanların merak edip, gezdiği yer*", "*eskiden kullanılan eşyaların öğrenildiği yer*", "*geçmişteki ilginç ve güzel şeylerin bulunduğu yer*", "*müzik aletlerinin ve başka birçok eşyanın*

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

olduğu yer", "*eski zamanı hatırlatan bir yer*", "*tarihi şeylerin sergilendiği ya da yeni bilimsel eşyaların sergilendiği bir yer*", "*bazı eserlerin bulunduğu yer*", "*tarihi eserlerin bulunduğu yer*" ifadeleri ile cevap vermişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar dikkate alındığında, alanyazınla benzer nitelikte olduğu görülmektedir.

Sanal müze uygulaması öncesi öğrencilere daha önce sanal müze deneyimi yaşayıp yaşamadıkları, sanal müzeden ne anladıkları ve yapılacak uygulamadan beklentileri sorulmuştur. Öğrencilerin % 85'i sanal müze deneyimi yaşamadığını belirtmişlerdir. Bu durum sanal müze uygulamalarına öğrencilerin derslerinde yer verilmediğinin de önemli bir göstergesi olmuştur. Ermiş (2010: 48) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin % 56,52'si daha önce sanal müze gezisi yapmadıklarını % 43,48'i ise yaptıklarını belirtmişlerdir. Demirboğa (2010: 68,79) tarafından İlköğretim II. kademe 8. sınıf öğrencileri ile yapılan araştırmada kontrol grubu öğrencilerinin tamamının deney grubu öğrencilerinin ise % 80'inin daha önce sanal müze ziyareti yapmadıkları ortaya çıkmıştır. Turgut (2015: 61-62) tarafından yapılan araştırmada çalışmaya katılan 19 öğrenciden sadece birinin sanal müze gezisi yaptığı görülmüştür. Karakaya (2015: 51, 56) tarafından ortaokul öğrencileri ile yapılan çalışmada öğrencilerin % 87, 7'sinin daha önce sanal müze ziyareti yapmadığı, % 12, 3'ünün ise yaptığı bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada öğrencilerin % 94'ü sosyal bilgiler dersinde hiçbir zaman sanal müze ziyareti yapılmadığını belirtmişlerdir. Canlı (2016: 96) tarafından ilköğretim 4. sınıf öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da öğrencilerin % 94, 44'ünün okulda-derslerde sanal müze gezisi yapmadığı görülmüştür. Gerek bu çalışmada gerekse de alanyazındaki diğer çalışmalarda; ülkemizde öğrencilerin önemli bir bölümünün sanal müze ziyareti yapmadığı ve bu deneyimi yaşamadığı görülmektedir. İtalya'da 29 lise öğretmeni ve 372 öğrenci ile yapılan bir araştırmada da öğretmen ve öğrencilerin sanal müzeyi pek kullanmadıkları görülmüştür (Antonaci, Ott ve Pozzi, 2013: 189-190). Kampouropoulou, Fokiali, Efstathiou, Koutris ve Stefos (2015: 2-3) tarafından Yunanlı lise 1, 2 ve 3. sınıf öğrencileriyle yapılan araştırmada ise öğrenciler; "İnternet üzerinden sanal bir müzeyi ziyaret eder misiniz?" sorusuna % 37 oranında olumlu, % 32 oranında ise olumsuz cevap vermişlerdir.

Öğrenciler; çok büyük oranda, sanal müzeyi internet üzerinden yapılan gezi şeklinde nitelendirmişlerdir. Öğrencilerin genelde doğru sayılabilecek görüşlerinde, internetle yoğun olarak vakit geçirdikleri için sanal kelimesinin oluşturduğu ipucu önemli bir etken oluşturmuş olabilir. Öğrenciler uygulamadan beklenti olarak bilgi edinme ve yarar görmeyi dile

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

getirmişlerdir. Aladağ, Akkaya ve Şensöz (2014: 204) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirilen bir araştırmada; katılımcılar, "sizce sanal müze nedir?" sorusuna sırasıyla "*öğrencilerin ulaşamadıkları müzeleri gezmelerini sağlayan öğretim materyali*", "*internet üzerinden erişim sağlayan müze*", "*gerçek ziyaret hissini internette yaşatan müze*" şeklinde cevap vermişlerdir. Peker (2014: 80) tarafından öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmada da katılımcıların sanal müzeler ile ilgili kısmen bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Karakaya (2015: 51) tarafından ortaokul öğrencileri ile yapılan çalışmada ise öğrencilerin % 50'sinin sanal müzeler hakkında bilgi sahibi olmadığı % 20' sinin bilgisinin olduğu, % 30'unun ise kısmen bilgisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Aktaş (2015: 92) tarafından öğretmenlerle yapılan bir çalışmada da katılımcılar, "sanal müze nedir?" sorusuna sırasıyla; "*bilgisayar üzerinden müze gezintisi*", "*internet aracılığıyla müze ziyareti*", "*interaktif müze etkinlikleri*", "*elektronik araçlar aracılığıyla online yapılan müze gezileri*", "*kesintisiz sanal ağ gezileri*" cevaplarını vermişlerdir. Karataş, Yılmaz, Kapanoğlu ve Meriçelli (2016: 119), tarafından değişik branşlarda öğretmenlerle yapılan çalışmada; katılımcılar, sanal müze kavramının ne ifade ettiğine "*bilgisayar müzesi*", "*internet müzesi*", "*daha az zamanda daha kolay erişim*", "*geleneksel müze kadar etkili değil*" cevaplarını vermişlerdir. Canlı (2016: 96) tarafından 4. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada; sanal müze etkinliği öncesi kendilerine sorulan "sanal müze gezisi nedir?" sorusuna öğrencilerin 9'u (% 50) "*bilmiyorum*", "*duymadım*" şeklinde 7'si (% 38,89) ise "*bilgisayar üzerinde müzeleri gezersek sanal müze gezisi yapmış oluruz*", "*internetten gezilen bir müze diye adlandırılır*", "*internetten müze resimlerini görürüz*", "*bilgisayardan bakılan*" şeklinde cevaplamışlardır. Canlı, bu yanıtların öğrencilerin çoğunluğunun sanal müze gezilerinden pek haberdar olmadıklarını gösterdiğini dile getirmiştir.

Uygulama sonrası, öğrencilerin Topkapı Sarayı hakkındaki izlenimleri alınmak istenmiş, bunun için de onlardan bu sarayı, burayı ziyaret etmemiş bir kişiye nasıl tasvir edeceklerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrenciler; süslemeler ve ayetler üzerinde durmuşlar, sarayın güzellik ve büyüleyiciliğinden bahsetmişler, herkesin görmesi gereken bir yer olduğunu belirtmişler ve sarayın Osmanlı'yı ve tarihimizi yansıttığını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin saray ile ilgili görüşlerinde hayranlık belirten ifadeler yoğun olarak bulunmaktadır. Canlı (2016: 96-97) tarafından ilköğretim 4. sınıf öğrencileriyle yapılan Sanal Mevlana Müzesi etkinliği, öğrencilerin hem dikkatini çekmiş hem de hoşlarına gitmiştir.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Öğrencilerin, görüş belirtmeyenler dışında tamamı görsel yönüne vurgu yaptıkları uygulamayı faydalı ve ilgi çekici bulmuşlardır. Öğrenciler, uygulama sayesinde; yeni bilgiler edindiklerini, kalıcı, kolay ve anlaşılır öğrenmeler sağladıklarını, sarayı gerçekten gezmiş gibi olduklarını, tarihimizi ve kültürümüzü öğrendiklerini, yanlışlarını düzelttiklerini belirtmişlerdir. Aslında öğrencilerin araştırmaya yansıtılmayan, uygulama kapsamındaki konu ile ilgili sorulan sorulara verdikleri doğru yanıtlar da bu uygulamanın öğrenciler için oldukça faydalı olduğunu göstermiştir. Öğrenciler, uygulamaya duydukları ilginin sebeplerini, uygulamanın faydalarında belirttiklerine benzer şekilde; yeni bilgiler edinme, kalıcı, kolay ve anlaşılır öğrenme sağlama, uygulamanın dikkat çekici olması ve gerçekten geziyormuş gibi hissettirmesi olarak belirtmişlerdir. Uslu (2008: 138) tarafından yapılan çalışmada; öğrenciler, etkileşimli eğitim CD'sinin kullanıldığı derse yönelik olarak; etkinliklerin eğitici ve eğlenceli olduğunu, derse ilgilerinin arttığını belirtmişlerdir. Öğrenciler aynı zamanda bu etkinliklerin gerçek müzelere karşı merak uyandırdığını ve CD'de izledikleri müzeyi gezerek görmek istediklerini dile getirmişlerdir. Demirboğa (2010: 89-90) tarafından yapılan araştırmada ise öğrencilerin sanal müze ziyareti gerçekleştirilen dersi zevkli buldukları, sanal müze ziyaretlerini de önemli ve zevkli bir etkinlik olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Yine aynı araştırmada (Demirboğa, 2010: 91) sanal müze ziyareti yapan öğrenciler; bu etkinliğin kültürel mirası öğrenmeye, sanatı ve sanatçıyı takdir etme bilincini geliştirmeye, yaşadıkları kültürün bir parçası olmaya, daha önce görmedikleri müzeler hakkında bilgi sahibi olmaya katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Ermiş (2010: 50) ise yaptığı çalışmada; sanal müze etkinliğinin, diğer ders etkinliklerine göre, daha fazla ilgi çekici, motivasyon arttırıcı ve öğrenmeye özendirici olduğunu belirtmiştir. Aynı çalışmada (Ermiş, 2010: 52); öğrencilerin % 55'i sanal müze ziyaretinin görsel sanatlar derslerine katkısı olduğunu düşünürken, % 40'ı katkısı olmadığını belirtmiştir. Ancak söz konusu çalışmada (Ermiş, 2010: 54) sanal müze ziyaretinin kendilerine ne gibi katkıları olduğu sorusuna öğrencilerin % 50'si ziyaret edilen sayfaların yavaş işlemesinden dolayı katkısı olmadığını, % 45'i ise kolayca ve çok sayıda müzeyi gezme fırsatı bulacakları için katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Yine söz edilen çalışmada (Ermiş, 2010: 50); "sanal müze ziyareti ile müzeye gitmiş kadar bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?" sorusuna öğrencilerin % 55'i hayır, % 35'i evet, % 10'u da biraz cevabını vermiştir. Ulusoy (2010: 41) tarafından Açık Öğretim Fakültesi öğrencileriyle yapılan çalışmada; sanal müze uygulamasının öğrencilerin tarih dersine yönelik tutumlarını olumlu etkilediği görülmüştür. Aynı çalışmada (Ulusoy, 2010: 42-43) öğrenciler tarih dersinde sanal müze kullanımı ile ilgili olarak, "*çok eğlenceliydi*",

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

"*zamanın nasıl geçtiğini anlayamadım*", "*tüm müzelerin sanal versiyonunu görmek istiyorum*", "*benim için gerçekten faydalı bir deneyim oldu*", "*sanal müzeler ders kitaplarının çoğunda erişilemeyen zengin görsel imgeleri bulmak için fırsatlar sağladı*", "*nesnelerin üç boyutlu olarak sunulması çok önemlidir*", "*sanal müzelerin kullanımı ile insanlar kısa sürede birçok müzeyi ziyaret edebilir*", "*zaman içerisinde araç-gereçlerin insanlarca nasıl kullanıldığını görme imkânı buldum*", "*tüm öğrencilerin görmesi ve yapması gereken bir uygulama*", "*sanal müzenin öğretimde uygulanması, sınıftaki motivasyonumu arttırdı*", "*Anadolu'nun çok değerli kültür mirasına sahip olduğunu fark ettim*", "*gerçek müzede dolaşıyormuş gibi hissettim*", "*bu tür uygulamalarla öğretmensiz geçmiş hakkında bilgi elde edebilirim*" görüşlerini dile getirmişlerdir. Egüz ve Kesten (2012: 97) tarafından yapılan bir araştırmada; ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencileri, sanal müze ziyareti yapmalarının yararlı olacağını, gidemedikleri müzelerdeki eserleri sınıfta görsel olarak izlemelerinin öğrenmeye katkı yapacağını ifade etmişlerdir. Turgut (2015: 118-119) tarafından yapılan çalışmada, sanal müzelerden yararlanılan ve aktif öğretim tekniklerinin kullanıldığı derslerde; öğrencilerin duygularını da öğrenme işine kattıkları, nesneler yoluyla bazı kişiler ile empati kurdukları, kendilerini gerçek müzede gibi hissettikleri, derslerde daha aktif, istekli ve dikkatli oldukları, araştırma, karşılaştırma, tahminde bulunma imkanı buldukları, görerek öğrenebildikleri, farklı duyu organlarının işe koşulmasından dolayı öğrenmenin kolaylaşıp, kalıcı hale geldiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca; öğrencilerin ders tutumları da olumlu yönde değişmiştir. Aynı çalışmada (Turgut, 2015: 99) öğrenciler gerçeğe çok benzediği ve görerek öğrenebildikleri için sanal müzelerle ders işlenmesinden hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Canlı (2016: 97) tarafından yapılan çalışmada; öğrenciler, Mevlana Müzesi örneğinde sanal müze etkinliğinin faydaları ile ilgili olarak bilgilendiklerini, bilmedikleri şeyleri öğrendiklerini, meraklarının yerini bilgilerin aldığını, Hz. Mevlânâ'nın hayatını öğrendiklerini, hiç gitmedikleri Hz. Mevlânâ Müzesini gördüklerini, müzeyi öğrendiklerini, tarihimizle, güzelliklerimizle, insanlarımızla ilgili şeylerin akıllarının bir ucunda kaldığını belirtmişlerdir. Bu cevaplara göre, sanal müze ziyareti, öğrencilerin motivasyonlarını arttırmakta ve onları öğrenmeye teşvik etmektedir. Aynı çalışmada (Canlı, 2016: 98) öğrenciler, "sanal müze gezisi sırasında ve sonrasında yapılan etkinlikler hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna büyük çoğunlukla etkinlikleri çok güzel ve eğlenceli bulduklarını, etkinliklerin daha iyi ve kalıcı öğrenme sağladığını belirtmişlerdir. Yine söz konusu çalışmada (Canlı, 2016: 98-99); öğrenciler, "sanal müze gezisi yapmakla gerçek mekânı olan müzeye gitmiş kadar bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?" Neden?"

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

sorusuna % 94, 44 gibi büyük bir çoğunlukla çok eğlendiklerini, bilgi edindiklerini, gerçekten müzeye gitmiş gibi olduklarını, sanal müzede ayrıntılı gösterimler olduğunu söyleyerek evet cevabını vermişlerdir. Yine söz edilen çalışmada (Canlı, 2016: 101-102); öğrenciler, "sizce Hz. Mevlânâ Müzesi'ni sadece düz anlatımla mı anlatılsa daha iyi öğrenirdiniz yoksa sanal müze ziyareti ile mi daha iyi öğrenirdiniz? Neden?" sorusuna sanal müze ziyareti cevabını vermişlerdir. Öğrenciler nedenler olarak; daha çok bilgi edinme, görsel olarak öğrenme, gerçekçi ve eğlenceli hayaller kurma, detaylı anlatım gibi gerekçeleri belirtmişlerdir. Okumuş (2017: 240) tarafından yapılan çalışmada; öğrencilerin sanal müzeleri en çok beğendikleri etkinlikler arasında gösterdikleri görülmüştür. En çok beğendikleri etkinliği sanal müze olarak belirten katılımcılar, sanal müzeyi; olayları yaşama/hissetme duygusu veren, eğlenceli/ilgi çeken, akılda kalıcılığı sağlayan, mekâna gitmiş hissi veren, görselliği iyi yansıtan, dönemin şartlarını anlamayı sağlayan ve daha çok öğrenme isteği veren bir etkinlik olarak ifade etmişlerdir. Kampouropoulou, Fokiali, Efstathiou, Koutris ve Stefos (2015: 2) tarafından Yunanlı lise 1, 2 ve 3. Sınıf öğrencileriyle yapılan araştırmada, öğrenciler, "sanal bir müze, bir yerin kültürünü daha iyi tanımanıza yardımcı olabilir mi? " sorusuna % 41 oranında, "sanal bir müzenin bir yerin kültürü hakkında bilgi almanıza yardımcı olacağına inanıyor musunuz?" sorusuna % 38 oranında, "bir yerin geçmişi ile ilgili bir sanal müzenin sizin o yerin tarihini daha iyi anlamanıza yardımcı olacağına inanıyor musunuz? " sorusuna ise % 45 oranında olumlu cevap vermişlerdir. Aynı çalışmada (Kampouropoulou, Fokiali, Efstathiou, Koutris ve Stefos, 2015: 3) öğrenciler; "sanal bir müzeyi ziyaret etmenin ilginç olacağını düşünüyor musunuz?" sorusuna % 44 oranında olumlu, % 23 oranında ise olumsuz cevap vermişlerdir. Bunların yanı sıra sanal müze uygulamalarının öğrencilerin başarılarını arttırmada, kazanımları gerçekleştirmede (Uslu, 2008: 120-123, 137-138; Demirboğa, 2010: 97-101, Ustaoğlu, 2012: 61, Turgut, 2015: 117) bilgilerin kalıcılığını sağlamada (Uslu, 2008: 120-123, 137-138) ve derse yönelik tutumları arttırmada (Demirboğa, 2010: 97-101; Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012: 111-112) etkili olduğu yapılan çalışmalarda elde edilen önemli sonuçlardır.

Araştırma kapsamında, öğrencilerden sanal müze uygulamasının daha iyi olması için öneriler istenmiştir. Sanal müze uygulamasının daha iyi olması için öğrenciler; ilk olarak, faydalı ve ilgi çekici olarak gördükleri bu uygulama için daha fazla zaman ayrılmasını ve ayrıntılı bir anlatımı önermişlerdir. Bu önemli bir husustur. Genelde tarih derslerinden ayrıntı bolluğu yüzünden şikâyet eden öğrenciler bu uygulamada ayrıntılı bilgi istemişlerdir. Öğrenciler daha

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

sonra bu uygulamanın derslerde daha fazla kullanılmasını, uygulamaya müzik, bilgi verme amaçlı ses eklenmesini, yansıtılan görsellerin çözünürlüğünün daha net olmasını istemişlerdir. Uygulamayı faydalı ve ilgi çekici bulan öğrencilerin bir kısmı ise daha verimli olacağını düşündükleri için sarayı canlı olarak gezmeyi önermişlerdir. Öneri yapsın yapmasın öğrencilerin bir kısmı uygulamayı gayet iyi, güzel, verimli ve başarılı cümleleriyle övmüş, bir kısmı da uygulamadan dolayı teşekkür etmiştir. Sanal müze uygulaması sonrası; öğrencilerden bazıları dile getirdikleri görüşlerinde, Topkapı Sarayı'nı gerçekten gezip görmek istediklerini belirtmişlerdir. Südor (2006: 105-107, 110) tarafından İlköğretim 6. Sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrencilerin % 85'lik bir kısmı interaktif CD ile eserlerin tanıtımını yeterli bulmuşlardır. Bununla birlikte % 80'i "*eserlere daha yakın olmak için*", "*eserleri her açıdan incelemek için*" "*daha ilginç ve heyecanlı olacağı için*", "*CD de göremediğimiz ayrıntıları görmek için*" sebeplerinden dolayı müzeyi sanal yolla değil, gerçekten gezerek tanımayı tercih etmişlerdir. Ermiş (2010: 53) tarafından yapılan çalışmada ise öğrencilerin % 85'i sanal müze etkinliğini eksiksiz ve güzel bulmuştur. Bunun yanında öğrencilerin % 50'si sanal müze etkinliğinin daha verimli olmasına yönelik olarak sayfanın daha çabuk dolması, müzikli olması, daha çok eser gösterilmesi, yazıların daha belirgin olması, eserlerle ilgili daha çok bilgi olması, sesli bir şekilde anlatılması şeklinde öneri yapmışlardır. Ulusoy (2010: 42-43) tarafından Açık Öğretim Fakültesi öğrencileriyle yapılan çalışmada; öğrenciler tarih dersinde sanal müze kullanımı ile ilgili olarak, ok düğmelerini kullanarak yapılan dolaşmanın ve sanal müzelerde neler görüleceği konusunda verilen planların çok faydalı olduğunu belirtirken müzelerdeki nesneler hakkında ses özelliği ile daha fazla ve ayrıntılı bilgi olmasını, müzelerin kuşbakışı görünümünün verilmesini öneri olarak dile getirmişlerdir. Aladağ, Akkaya ve Şensöz (2014: 212) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcılar, sanal müzelerin sosyal bilgiler derslerinde daha etkili kullanılması için "*içerik yönünden eğitimde kullanılabilir hale getirilmeli*" "*öğretmenler bilgilendirilmeli*" "*okullardaki teknik yetersizlikler giderilmeli*", "*sanal müzeler arttırılmalı*", "*animasyon-tanıtım-müzik eklenmeli*", "*Sosyal bilgiler programında yer almalı*", "*Sosyal bilgiler ders saati arttırılmalı*", "*sanal müze envanterindeki bilgi eksiklikleri giderilmeli*" cevaplarını vermişlerdir. Turgut (2015: 109) tarafından yapılan çalışmada ise öğrenciler, her öğrenciye birer bilgisayar verilmesini, akıllı tahtada dokunma yoluyla ve kendi yönlendirmeleriyle sanal müze uygulamaları yapılmasını, gerçek müzelere gezi yapılmasını, yapılan etkinliklerde müziğin ve grup çalışmalarının arttırılmasını ve etkinliklerin diğer sınıflarda da uygulanmasını önermişlerdir. Canlı (2016: 100-

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

101, 121) tarafından yapılan çalışmada, "sanal müze gezisi daha verimli ve etkili nasıl yapılabilirdi?" sorusuna karşılık olarak öğrencilerin bir kısmı etkinliğin zaten güzel olduğunu belirtirken bir kısmı ise anlatılanların not olarak tutturulmasını öneri olarak belirtmişlerdir. Öğrenciler, ayrıca bu sanal müze gezileri sırasında sesli bir anlatımın olması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Öneriler

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

- Gerek bu araştırma, gerekse diğer araştırma sonuçları öğrencilerin sanal müze gezilerini faydalı ve ilgi çekici bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenden dolayı sanal müze gezileri tarih dersleri kapsamında konu ve kazanımlara uygun bir şekilde kullanılabilir (Bkz. Turgut, 2015: 122).
- Tarih öğretim programlarında, konu ve kazanımlara göre kullanılabilecek müzeler üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durulabilir.
- Öğretmen adaylarına lisans eğitimleri sırasında, mevcut öğretmenlere ise hizmet içi eğitim seminerleri aracılığıyla sanal müze kullanımına yönelik eğitim verilebilir.
- Okullarda; sanal müze gezileri yapılabilecek uygun donanıma (bilgisayar, akıllı tahta ve internet teknolojileri) sahip sınıflar oluşturulabilir (Ulusoy, 2010: 44; Aktaş, 2017: 109-110).
- Milli Eğitim Bakanlığı, derslerde kullanılması ve uygulamada kolaylık sağlaması amacıyla sanal müzeleri bir CD/DVD haline getirip, okullara dağıtabilir (Bkz. Bingöl, 2008: 100; Egüz ve Kesten, 2012: 100). Bu şekilde sınıflarda; internet olmasa dahi öğrenciler, bu uygulamadan faydalanabilecek ve aynı bilgileri öğrenme olanağı bulabileceklerdir.
- Müzeler; pedagoji uzmanlarına, tarih dersi (ve diğer dersler) için yaş grupları gözetilerek tasarlanan eğitim paketleri hazırlatabilirler. Bu eğitim paketlerinde bulunacak ders planları ve çeşitli aktiviteler öğretmenlerin sanal müzeleri daha etkili ve verimli kullanmalarına katkıda bulunacaktır (Turan, 2015: 200). Bu amaçla müzelerle MEB arasında işbirliği geliştirilebilir.
- Sanal müze uygulamalarının daha verimli olması için bu tür uygulamalara sesli bir anlatım eklenebilir (Bkz. Canlı, 2016: 124; Ulusoy, 2010: 44).

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

- Sanal müzeleri; konu ve kazanımlara uygun olarak, öğrencilerin de kullanmaları sağlanmalıdır. İlgi alanları da dikkate alınarak öğrencilerden bir müzenin sanal olarak gezisini derste sunmaları istenebilir (Aladağ, Akkaya ve Şengöz, 2014: 215).

Kaynakça

Aktaş, V. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sanal müze kullanımına yönelik tutumları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aladağ, E., Akkaya, D. ve Şensöz, G.(2014). Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 16 (2), 199-217. 15. 11. 2017 tarihinde http://dergipark.gov.tr/download/article-file/321373 adresinden alınmıştır.

Altın, B. N. ve Atçı, A. Ş. (2012). Sosyal bilgiler dersinde sınıf içinde sınıf dışı eğitim etkinlikleri (internet tabanlı uygulamalar). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed. M. Safran), (545-583). Ankara: Pegem Akademi.

Antonaci, A., Ott, M. ve Pozzi, F. (2013). Virtual museums, cultural heritage education and 21st century skills. *ATEE-SIREM Winter Conference Proceedings, Learning & Teaching with Media & Technology* (7-9 March 2013, Genoa, Italy) (185-195). 15. 03. 2018 tarihinde https://atee1.org/wp-content/uploads/2016/06/2013-Winter-Conference-Proceedings.pdf adresinden alınmıştır.

Barlas Bozkuş, Ş. (2014). Kültür ve sanat iletişimi çerçevesinde Türkiye'de sanal müzelerin gelişimi. *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, 26, 329-344. 27.12. 2014 tarihinde http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2408 adresinden alınmıştır.

Bingöl, H. O. (2008). Fotoğrafta sanal gerçeklik ve müzeler yolu ile sanat eğitimine katkıları (Anıtkabir, Anadolu Medeniyetleri Müzesi uygulaması). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Canlı, K. (2016). İlkokul 4. sınıf görsel sanatlar dersinde sanal müze uygulamasına ilişkin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Creswell, J. W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (3. Baskıdan Çeviri). (Çeviri Ed.: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal.

Çalışkan, E., Önal, N. ve Yazıcı, K. (2016). Öğretim etkinliklerinde sanal müzelerin kullanımına ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adayları ne düşünüyor? *Turkish Studies*, 11 (3), 689-706. 20. 12. 2017 tarihinde http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1453228398_40%C3%87al%C4%B1%C5%9FkanErkan-vd-egt-689-706.pdf adresinden alınmıştır.

Çalışkan, O. (2011). Yer ve çevre bilimleri eğitiminde sanal arazi gezileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 91-106.

Çolak, C. (2006). Sanal müzeler. inet-tr'06 - XI. "Türkiye'de İnternet" Konferansı Bildirileri, (21 - 23 Aralık 2006). TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, (291-296). 20. 12. 2014 tarihinde http://inet-tr.org.tr/inetconf11/kitap/colak_inet06.pdf adresinden alınmıştır.

Demir, S. B. ve Karademir, Y. (2015). Sosyal bilgiler eğitiminde sanal mekânlara dayalı öğrenme ortamları. *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Mekânsal Öğrenme Ortamları*, (Ed. R. Sever ve E. Koçoğlu), (211-251). Ankara: Pegem Akademi.

Demirboğa, E. (2010). Sanal müze ziyaretlerinin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal kazanımları üzerindeki etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demircioğlu, İ. H. (2010). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. 3. baskı. Ankara: Anı.

Egüz, Ş. ve Kesten, A. (2012). Sosyal bilgiler dersinde müze ile eğitimin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Samsun ili örneği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 13 (1), 81-103. 22. 12. 2014 tarihinde http://efdergi.inonu.edu.tr/article/view/5000011601/5000011945 adresinden alınmıştır.

Erbay, F. (2013). Geleceğin müzeleri ve değişim stratejileri. *Milli Saraylar, Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*. 11, 19-31.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Ermiş, B. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin görsel sanatlar dersinde "üç boyutlu sanal müze ziyareti" etkinliğine ilişkin görüşleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Glosset, N. Ş (2008). Sanal mimarlık müzesi sanal müzecilik. *Müzeler Haftası, Geçmişten Geleceğe Müzecilik I. Sempozyum* (21-22 Mayıs 2007) (Yay. haz.: Z. Önen, G. Tunç, M. Türkyılmaz). (229-232). Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM).

Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi*, (hayat bilgisi öğretiminden tarih öğretimine). Ankara: Pegem Akademi.

Kampouropoulou M., Fokiali, P., Efstathiou I., Koutris, T. ve Stefos, E. (2015). Students' views on the use of a virtual educational museum. *Review of European Studies*, 7, (11). 1-6. 15. 03. 2018 tarihinde http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/50370/27078 adresinden alınmıştır.

Karakaya, İ. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde müze alışkanlıkları (Giresun ili örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Karataş, S., Yılmaz, A., Kapanoğlu, G. ve Meriçelli, M. (2016). Öğretmenlerin sanal müzelere dair görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 112-125. 20.10.2017 tarihinde http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/13a.sercin_karatas.pdf adresinden alınmıştır.

Kızıltepe, Z. (2015). İçerik analizi. *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. (Ed. F. N Seggie ve Y. Bayyurt), (253-266). Ankara: Anı.

Kuş, E. (2003). *Nicel-nitel araştırma teknikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?* Ankara: Anı.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2008). Ortaöğretim 10. sınıf tarih dersi programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB (2017). Ortaöğretim tarih dersi 9-11 öğretim programı. Ankara: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

MEB (2017). Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük dersi öğretim programı. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Okumuş, O. (2017). Görselliğe dayalı etkinlikler yoluyla tarih derslerinde demokratik değer öğretimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Özer, D. N. (2007). Sanal ortamda müzecilik (sanal mimarlık müzesi) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, İ. H. (2012). *Tarih öğretiminde bilgi ve iletişim teknolojileri, kuram ve uygulama.* İstanbul: Kriter.

Peker, N. (2014). Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımı ve sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının sanal müze kullanımına yönelik tutumları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Punch, K. F., (2011). Sosyal araştırmalara giriş (nicel ve nitel yaklaşımlar). 2. baskı. Ankara: Siyasal.

Südor, S. (2006). Anadolu medeniyetleri müzesinin interaktif cd yoluyla ilköğretim altıncı kademe öğrencilerine tanıtılması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tepecik, A. (2008). Sanat eğitimi ve sanal müze. *Müzeler Haftası, Geçmişten Geleceğe Müzecilik I. Sempozyum* (21-22 Mayıs 2007) (Yay. haz.: Z. Önen, G. Tunç, M. Türkyılmaz). (233-240). Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM).

Turan, İ. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminde sanal müze ve turlar. *Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed. A. Şimşek ve S. Kaymakçı), (189-203). Ankara: Pegem Akademi.

Turgut, G. (2015). Sosyal bilgiler dersinde bir eğitim aracı olarak sanal müzelerden yararlanma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Ulusoy, K. (2010). Open education students perspectives on using virtual museums application in teaching history subjects. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*. 11 (4), 36-46. 20. 12. 2014 tarihinde http://tojde.anadolu.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/619-published.pdf adresinden alınmıştır.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516

Uslu, Ö. (2008). İlköğretim ikinci kademesinde görsel sanatlar derslerinde müze ile eğitimin etkileşimli (interaktif) ortamda gerçekleştirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ustaoğlu, A. (2012). İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersi Türk tarihinde yolculuk ünitesinde sanal müzelerin kullanımının öğrenci başarısına etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yıldırım, T. ve Tahiroğlu, M. (2012). Sanal ortamda gerçekleştirilen müze gezilerinin ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 11 (39), 104-114. 20. 12. 2014 tarihinde http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068467/5000063529 adresinden alınmıştır.

© 2018 TUHED Tüm Hakları Saklıdır. ISSN: 2147-4516